CASTRUCCII BONAMICI COMMENTARIORUM

D E

BELLO ITALICO

LIBRI III. PARS II.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO PRIMA.

CIↃ IↃ CC LI.

CASTRUCCII BONAMICI

COMMENTARIORUM

LIBRI III. PARS II.

GENUÆ plebs partâ victoriâ ferox Academiam Jeſuitarum, quæ eſt in Balbâ viâ, ſedem concilio ſuo delegerat. Cujuſcumque loci homines arma ferre, pro portis, ſtationibuſque excubare cogebat, neque ſatis habere videbatur expuliſſe Urbe Auſtriacos, ſed arcem eveſtigiò recipere Savonenſem contendebat; ad eamque rem,

quantùm gratiâ, auctoritate, pecuniâ valebat, nobilitas nitebatur, exemploque præibat. Comparatis cibariis, & aliquot præmissis Reipublicæ militibus, signum datur profectionis. Armata celeriter magna convenit multitudo, fiduciæque plena proficiscitur. Hìc cognosci licuit, quàm vana sit animorum alacritas nullo certo duce, atque imperio firmata. Nam portis egressa plebs, cum commeatus quosdam, impedimentaque Austriacorum offendisset, ad ea diripienda statim dilapsa est, neque optimatum precibus retineri potuit: illorum esse prædam, atque illis reservari quæcumque Austriaci reliquissent: liberatæ patriæ gloriam ne tenuissimæ modò spe prædæ contaminarent. Non homines laus in sordibus, tabernisque natos, non, soluto legum metu, arrogantes pudor coercet.

cet. Ipsa oberat opulentiorum liberalitas, qui plebem in captandis nummis occupatam segniorem largitione reddebant. Invitati prædâ longius procedunt populares, aliique aliam in partem dissipati feruntur; atque ex tantâ properantiâ rem negligunt, quæ, perterritis Genuensium adventu Subalpinis, qui pauci erant, facilè perfecta maximæ fuisset ad omne bellum opportunitatis. Eò acrius, priusquàm auxilia concurrerent, oppugnant Subalpini, alias evocant copias, alias proferunt muniitiones, vexare arcem telis, atque ollis incendiariis diem, noctemque non desistunt. Ac tandem, qui oppugnabantur, dejectis propugnaculis, labefactâ magnâ parte muri, adacto cuniculo, qui arcem subruebat, atque omnibus desperatis auxiliis, sese dedere coguntur; cum eorum virtus,

tus, Adurniique Præfecti constantia ab ipsis esset hostium ducibus collaudata.

Auditis, quæ Genuæ acciderant, varius per universam Europam motus fuit animorum. Aliis præclarum, veterique Româ dignum, aliis periculosum, nonnullis vix credibile videbatur. Fractas Austriacorum spes, irritos in Italiâ conatus gaudebant Borbonii Reges, imprimìsque Galliæ Rex, cujus in finibus hostes versabantur, certosque miserat homines Genuam, qui, quid rei esset, cognoscerent, sibique renunciarent. Regina contrà Ungariæ gravi commota casu Josephum Spinulam Legatum Reipublicæ finibus excedere suis, & quæ essent in suo regno bona Genuensium publicari, obsidesque Mediolani in carcerem condi, & redintegrari statim bellum jusserat.

Botta perfidiam Genuenſium, qui neque colloquii, neque induciarum jura ſervarint, ſuamque in illos indulgentiam prædicat, neque interim popularium animos literis, nunciiſque tentare deſiſtit. Deduci præſidiis, evocarique totâ Ciſalpinâ Galliâ milites, atque ad ſe adduci jubet. Omnibus circa locis pecunias imperat; quos ad eos, qui erant e nobilitate Genuenſi, agros pertinere cognoſcit, illos habet prædæ loco, ut maximè iraſci nobilitati videatur. Qui Genuenſes, Liguresque arma poſuerint, iis veniam pollicetur, reliquis malum denunciat. Quibus rebus confectis, levis armaturæ pedites, quorum magnum habebat numerum, præmittit, eiſque, ut Liguſticas iterum fauces tranſcendant, imperat, injiciendique terroris causâ, omnia cædibus, incendiiſque per-

permiſceant. Illi primo impetu Ruſcinone, Campoque frigido potiuntur, difficileſque alios, atque opportunos in illis montibus aditus occupant. Cum longius progredi vellent, ab Hieronymo Balbo Equite Jeroſolymitano, qui eò, coactâ Ligurum manu, advolarat, repulſi ſunt; & cum arcem Maſoniam ad deditionem minis compellere tentaſſent, defendente Anfrano Saulio, non potuerunt.

Genuenſes ſua apud Langenſes præſidia poſuerant. Hoſtes ſubnubilam nacti tempeſtatem primâ luce ad Genuenſium ſtationes, triplici inſtructâ acie, improvisò accedunt, Ligureſque ſubitâ re, illatiſque ignibus perterritos in fugam conjiciunt, Pontemque decimum occupant, ipſumque expugnare Langenſium pagum ſummâ vi conantur. At Gaſpar Baſadon-

ſadonnius, qui Porciferæ valli præerat, eâ re nunciatâ, militum, Ligurumque contractas copias ad Pontemdecimum ducit, Auguſtinumque Pinellium, qui illi in itinere occurrerat, adoriri a latere hoſtes jubet. Impetu facto, multis interfectis, loco hoſtes pelluntur, depulſoſque ad eorum uſque munitiones Genuenſes inſequuntur, atque ad Langenſium deinde pagum converſi, liberatis ſuis, fugatis hoſtibus, in ſua ſe præſidia recipiunt.

Interea Genuæ Senatus, cum, acceptâ ignominiâ & dilatâ ultione, iratiores reverti Auſtriacos videret, pro magnitudine periculi defenſionem parabat. Franciſcum Auriam proficiſci in Britanniam jubet, qui cum Rege agat, & in Genuenſi tumultu nihil publico factum conſilio, populumque

licentiâ militum, vecordibusque ducum minis efferatum ad vim descendisse demonstret, atque omnibus, quibus possit, modis abalienatam malevolorum sermonibus Regis voluntatem ad pristinum erga Rempublicam studium revocare conetur. His acceptis Auria mandatis proficiscitur, commodâque per summam hyemem navigatione usus in Galliam exit Narbonensem, atque ex itinere Belinsulanum æstuantem dubitatione propter varios, qui de rebus Genuensibus effluebant, rumores ad submittenda auxilia Senatus nomine confirmavit. Lutetiam cum venisset, cognoscit ibi, ut in Britanniam transmitteret, impetrari a Britanniæ Rege non potuisse, quod gratissimum sibi quidem Genuensis Legati adventum fore, sed vereri diceret Rex, ne daret ea res ansam

ſam Auſtriacis ad ſuſpicandum. Quo cognito Senatus optimum factu cenſuit, Auriam in Galliâ remanere, faciles qui apud Gallorum Principes, Regemque ipſum Galliæ aditus haberet. Legatis item aliis ſcriptum ab Senatu eſt, ut Borbonios orarent Reges, atque adhortarentur, ut celerrimè Reipublicæ ſubvenirent, quos tamen ipsâ temporum inclinatione, relictæque ſocietatis pudore, & communis cauſæ curâ incitari exiſtimabat: plurimùmque ei rei extemplò profuiſſe certum eſt Joannem-Franciſcum Pallavicinum, qui Reipublicæ apud Galliæ Regem Legatus erat, & ſingulari fidei ſolertiæque, exiſtimatione florebat. Muros Urbis aut vetuſtate parum utiles ad præſentis uſum belli, aut diuturnâ pace neglectos refici, & communiri jubebat. Idoneos deligebat

homines, qui cives hortarentur omnes, ut suæ, & communis salutis causâ arma sumerent, brevique tempore tota est regionatim decuriata Civitas, nobilesque ipsi potentiores, omni in tantâ perturbatione sublato dignitatis discrimine, promiscuè describebantur. Nautas, mercatoresque in summâ caritate, quam prædatoria classis, & belli metus adauxerat, præmiis, atque immunitatibus alliciebat, ut essent, qui Britannos fallere, frumentumque in Urbem importare auderent. Pecunia deerat, hærebantque in eâ expediendâ Patres vehementer, cum & cives, universis imperatis pecuniis, ad tributi nomen obsurdescerent quotidie magis, &, Georgianâ exhaustâ mensâ, fides concidere publica videretur. Tum Brignolius Dux, de Senatus sententiâ, cum esset eâ de causâ Concilium

Mi-

Minus coactum : Non rectè consuli posse Reipublicæ, dixit, cum privati ad consulendum sensus afferuntur. Si Patriæ salutem, si ejus conservatæ gloriam quærerent, ingressi Concilium obliviscerentur omnium suorum, curam abjicerent rei familiaris. Maximas a majoribus ædificatas, ornatasque classes, maximos esse factos privatim sumptus, ut transmarinas imperio Genuensi provincias adjungerent: quid posteri dubitarent, paululum conferre argenti, non ut augeantur opes Reipublicæ, sed ne deleatur nomen? non ut hostem in longinquo Oriente scrutentur, sed ut a patriæ mœnibus, tectisque repellant? nequicquàm privata servari, si publica conciderint: eam esse Rerumpublicarum rationem, ut bona, malaque earum ad omnes cives pertineant: oportere eos, qui Rei-

Reipublicæ præſunt, omnia, quæ gerant, non ad propriam utilitatem, ſed ad commune bonum conferre; æquiſſimumque porrò haberi, ut qui reliquis honore, atque opibus antecellunt, amore etiam erga patriam, & liberalitate præſtent. Ego equidem, inquit, ad hunc principem locum, inclinatâ belli fortunâ, cum vocarer, non eram P. C. tam ignarus rerum, ut multa Reipublicæ mala impendere poſſe, titubantibus ſociis, auctis hoſtium copiis, non præviderem, eumque me fortaſſe futurum Ducem intelligebam, cui vigilandum præ cæteris, nullique rei pro Republicâ parcendum eſſet. Sed recreabat me præſtantiſſima Senatus ſapientia, ex cujus auctoritate ordinis Rempublicam gerere debebam, & tantum me, ampliſſimo præſertìm accepto beneficio, pa-

triæ

triæ debere existimabam, ut vitam, nedum pecuniam, ejus salutis causâ profundere jucundissimum ducerem. Hoc quidem tempore, quanquam & tempestas opinione meâ major coorta est, & omnia in tantis Reipublicæ tenebris, metuenda sunt, tamen eo sum animo P. C. ut neque deesse patriæ, neque superesse velim. Hâc Ducis oratione, & quòd extrà ordinem habebatur (nàm moribus Genuensium Duci verba publicè facere, nisi ex S. C. non licet) & quòd maximum sui, optimèque cælati argenti pondus ad Monetam deferri ipse jusserat, & voluntaria statim facta erat omnium Senatorum collatio, tanta innata est alacritas, ut adjuvandæ Reipublicæ certamen excitaret omnium animos, & pro se quisque factum, signatumque argentum contribuerent; Matro-
næque

næque ipſæ opulentæ, atque optimates, ne in amore patriæ ſuis ceſſiſſe viris viderentur, auribus gemmas, collo monilia detraherent, atque in publicum conferrent. Inſignis cum primis extitit Auguſtini Gavotti, Joſephique Duratii liberalitas, quorum alter iv. millia, xv. alter millia aureorum Reipublicæ donavit.

At plebs immoderatæ libertatis vitio inſoleſcebat more ſuo, latrocinandique cupiditati defenſionem patriæ, atque Auſtriacorum obtendebat odium. Simulans enim occultari bona hoſtium, domos ſcrutabatur, & multis ſe rebus pro patriâ pugnantem egere dictitans pecuniam precibus flagitabat, quibus contradici non poterat. Erant exploratores hoſtium, erant improbi, & ſcelerati homines, qui, turbatis rebus, ſeditionis, & prædæ cau-

caufam quærerent. Silebant leges: tacitus obfidebat curiam Senatus, neque illud effe tempus animadverfionis exiftimabat. His malis hæc fubfidia fuccurrebant, quominùs omnis immutaretur ftatus Reipublicæ, quòd & honeftiores populares feditiofis motibus adverfabantur, optimèque de Republicâ fentiebant, & plebs partìm illuftrium familiarum fplendorem, atque opes affueta mirari fui gregis fordes afpernabatur, partìm lucro, prædæque addicta nihil de regno cogitabat; & mitiffimi etiam, optimique nobilium imperii memor, comparatione deterrimâ præfentem tumultum faftidiebat; ejufque erant duces adeò rudes, ut regerentur magis plebis furore, quàm ipfi regerent plebem; apud eamque fufpicione fraudis, & non æquabili prædæ partitione offenderant.

Itaque paucis diebus corruerant, magnoque erant odio omnibus. Adjuvabant rem proclinatam, qui vel a nobilitate submissi, vel plebejam ipsi per se pertæsi arrogantiam Senatus vigere auctoritatem, &, remotis ducibus, plebis languescere insolentiam cupiebant. Quibus rebus extimulata plebs suapte naturâ mobilis, & temeraria repentè adorta est deprimere, quos paulò ante in cœlum extulerat laudibus. Latrones illos, hostes, proditores esse vociferabatur. Comprehensos, atque omni contumeliâ vexatos in Prætorium adduxerat, Senatumque, ut in eos animadverteret, obtestabatur. Illos statìm Dux in carcerem duci jubet, & daturos pœnas affirmans a præsenti exitio subtrahit; monet deindè, quàm potest mitissimè, plebem, ut eorum ignoscat imperitiæ,
qui

qui legum, & Reipublicæ gerendæ ignorantiâ peccaverint: non posse benè geri Rempublicam imperiis stolidorum. His dictis mitigata dilabitur plebs, Ducis mansuetudinem, & æquitatem collaudat. Illos posteà Senatus, repetitis rebus, non modò iniquissimâ invidiâ liberavit, sed etiam honore habito declaravit, nihil esse ab iis unquam de Republicâ nisi optimè cogitatum. At plebs curarum, turbarumque tædio petit ab Senatu, ut alios sibi det duces, qui Concilio suo præsint, atque intersint. Itaque ex auctoritate Senatus delecti sunt nobiles iv. Joannes-Baptista Grimaldus, qui de omnibus rebus ad concionem referre consueverat, & Joannes Scalea, Jacobus Laumellinus, Carolus Furnarius. Horum facilitate, solertiâque permulcebatur multitudo; his aucto-

auctoribus controversiæ minuebantur non dissentiente Senatu, cui suam obtinere auctoritatem nondum maturum videbatur. Erat plebs suorum magistratuum imagine alacrior ad defendendam Rempublicam; & cum nonnulla periculosissimo tempore fieri oporteret, quæ abhorrerent a moribus, videbantur ea melius in plebis temeritate, quàm in amplissimi ordinis consilio delitescere: plurimùm etiam valebat in vulgus opinio benignitatis, quâ erga populum Dux utebatur, qui nullius stultitiam, atque humilitatem fastidiebat, interdiu, noctuque faciebat omnibus conveniendi sui potestatem. His rationibus manebat domi concordia, commodè administrabatur Respublica, cum subita seditio oborta est.

Postremi quidam projectâ audaciâ.

ciâ homines fæcem multitudinis ex facinorosis, atque egentibus congregatam in Senatum, & nobilitatem concitare seditiosis vocibus cœperunt: immortuam nobilium tyrannidem versari diutiùs in Republicâ non esse ferendum: illos primùm auctores belli, proditâ plebe, separatìm sibi consuluisse; illos nunc de ejus cæde cum Austriacis consentire: &, cum fortè nunciaretur, venire Austriacos, conclamatumque propterea ad arma esset, unus ex iis præcipiti furore inflammatus: quid vos, inquit, Austriacos persequimini, cum domesticum in Urbe hostem habeatis? delete Senatum, qui, ut sibi, suisque nobilibus provideat, vestrum cum Austriacis exitium pactus est. Cur enim arma capere vetamur? cur publica occluduntur armamentaria? nempè id agitur, nisi præcave-

cavemus, ut omnes, qui nobiles non ſint, ex inſidiis opprimantur. Sed præda oſtenditur opima, præclara datur miſeris occaſio ulciſcendi, & ditandi ſe. Audeatis modò inane nobilitatis nomen, vaniſſimaque magiſtratuum inſignia contemnere, veſtra ſunt, o audaces & fortes viri, quæcumque illi per ſummam ignaviam poſſident. Continuò prædarum ſpe, & impudenti inducta mendacio magna ſordidiſſimæ plebis multitudo ad Prætorium convolat, & per cauſam quærendorum armorum irrumpere conatur. Cum ab armatis excubitoribus repelleretur, tormentum, quod fortè advehebatur, in foro novo ante fores Prætorii ingenti concurſu, fremituque, & minis conſtituit. Tum Jacobus Laumellinus populari quâdam ratione plebi gratus in mediam irruens tur-

turbam: occaſu-ne Urbis vultis finiri Rempublicam? voſ-ne hujus patriæ alumni, & verè Genuenſes Ducis excindetis, Senatuſque ſedem, quorum virtute, & conſilio veſtra adhuc libertas, veſtra omnium ſtat ſalus? non herculè illi nobis infeſtiſſimi Auſtriaci audeant. Cum nihilò remiſſiùs inſtarent, jamque ignem tormento adjicerent, oppoſito Laumellinus corpore, agite, inquit, explete iram, meâ ſatiamini cæde: minori flagitio interficietis civem, quàm totius Civitatis præſidium evertitis; & ego opportunâ morte ſublatus tantum ſcelus non videbo. Maximo viri animo obſtupeſcit multitudo. Paulatìm incipit emergere pœnitentia, redire obſequium, & fractus denique plebis furor eâdem, quâ exarſerat, celeritate, restinctus eſt. Seditionis duces paulò

poſt

post comprehensi, necatique furiosissimæ temeritatis pœnas dederunt: & Concilium Populi, reviviscente sensim Senatus auctoritate paulatìm consenescere cœpit, & cum nihil fuit causæ quarè haberetur, atque hostes, relictâ obsidione, discesserunt, tunc demùm esse omninò desiit.

Dum hæc in Liguriâ geruntur, Brounius captis Lerinâ, Planasiâque insulis, Foroque occupato Vocontio, & præmissis, qui ad Argentium usque flumen progressi terrori essent hostibus, Antipolim ipse, perspecto urbis situ, & Britannis adjuvantibus, terrâ, marique oppugnare instituit. Sed defecerat Genua. Augebantur Gallis copiæ: lx. a Belgio cohortes advenerant, cumque iis Hispani iterum conjungi dicebantur. Nam Galliæ Rex, Ferdinando Regi ut satisfaceret,

ceret, Philippum Argensonium Camposiani auctorem colloquii a Concilio suo removerat, Malibojumque ab Italico exercitu revocaverat; quorum in locum domi Marchionem Puisiensem, summâ virum probitate, & prudentiâ præstantem, apud exercitum autem in Galliâ Narbonensi Ducem Bellinsulanum, eundemque Gallicæ militiæ Magistrum suffecerat. Rex verò Ferdinandus, si Austriacis in Italiâ Borbonii succubuissent, Carolo Fratri, Neapolique timebat; iique, quorum Ferdinandus consilio utebatur (ut timida est, longèque nimiùm prospiciens ambitio) vereri cœperant, si domum, amissâ Neapoli, Hispani Regni hæres, regnandique peritus Carolus rediret, ne fraterno amore, regiique nominis auctoritate apud Fratrem Ferdinandum ille plurimùm, ipsi

minimùm valerent: atque ita commutato consilio, Italicum bellum suadebant, eratque adeò eorum suasione Ferdinandi immutata voluntas, ut præcipitis eum receptus, consiliique pœniteret relinquendæ Italiæ. Itaque Borbonii, auctis, conjunctisque copiis, exercitus eduxerant suos. Quorum adventu perterritus Brounius, simul reputans, Genuensis spe commeatus amissâ, neque Antipolim oppugnari, neque diutius tolerari exercitum in locis minimè frumentariis posse, consilium commutat, oppugnatione desistit, exercitum contrahit, in Italiam redit. Regredientem illum usque ad Varum flumen Borbonii insequuntur; quin longius procederent, hyems prohibuit, & militum labor, quos tot præliis, atque itineribus defatigatos oportebat aliquandò in hiberna dedu-

deducere. Idem Sardiniæ Rex, idem Brounius facit, collocatoque in hibernis exercitu, Sardiniæ Rex Augustam Taurinorum revertitur, Brounius Mediolanum proficiſcitur.

Botta deponere juſſus imperium, Piccolomineo exercitum, atque is paulò poſt Sculemburgio tradiderat. Brouniani exercitus pars in Ligures deducebatur. Legionarii, ferentariique ex eo circiter cc. progreſſi villam Radianam, quæ non longè eſt a capite fluminis Urbis, occupaverant, aggeremque ante illam præduxerant. Quâ re nunciatâ, Eques Hieronymus Balbus mittit eò confeſtim legionarios Genuenſes lxxx. & voluntariorum militum manum, qui, cum ad hoſtes veniſſent, ſuperatâ munitione, ſcalis admotis in ipſam per feneſtras villam irruperunt. Illi Genuenſium op-

oppressi audaciâ, nonnullis amissis, interclusâ fugâ, projectis armis dediderunt sese.

Interim Rex Neapolis de Genuensi tumultu certior factus, & auctoritate permotus Marchionis Folianensis nobilissimi hominis, qui erat apud eum non tàm dignitate, quàm fide, solertiâque, & amore in Regem singulari primus, actuariis suis, &, quo maximè indigebant, frumento, commeatuque reliquo juvari Genuenses jubet. Genuensibus item, quo essent ad defendendam patriam paratiores, iis, qui in regno suo possessiones habebant, legeque eâ tenebantur, quæ est de absentibus, vectigal in annum remittit. Rex autem Galliæ Hispaniæ Regem per literas adhortabatur diligentissimas, ut Genuensibus quamprimùm subveniret: pertinere id

ad communem Borboniorum causam. Neque ipse pecuniâ, auxiliisque deerat, Bellinsulanoque mandaverat, ut de exercitu suo idoneam nactus tempestatem vi. hominum millia Genuam celerrimè submitteret.

Jamque octo minores ex eo numero duces advenerant, atque in his architecti militares duo, qui duodecies HS. attulerunt, &, quàm prompto, excellentique esset Rex in Rempublicam animo, Genuensibus exposuerunt, magnasque Gallorum copias subsidio statim venturas confirmarunt. Tanta erat Gallici subsidii expectatio, ut ad eos, cum exscendissent, vulgus conflueret maximâ occurrentium, prosequentiumque alacritate, perindè ac si libertas, & salus Civitatis advenisset. Sed ab eorum adventu quinque, & quadraginta ipsi erant dies, hyemsque

que præcipitabat, & jam, majoribus coactis copiis, hostes erumpebant, neque e Galliâ naves, auxiliaque veniebant, angebanturque singularum horarum expectatione Genuenses, &, quæ natura sollicitudinis est, quod sperabant, quod summè factum cupiebant, idipsum ne fieret, magnoperè metuebant. Miserat Senatus Augustinum Laumellinum Gallicâ functum legatione, qui Philippum Hispani Regis Fr., Borboniosque in Galliâ Narbonensi imperatores conveniret, eisque Civitatis spem, metum, periculum ostenderet: defatigatos Genuenses quotidianis propè præliis per quatuor ferè menses cum ferocissimo hoste solos confligere, neque jam, licèt animus supersit, vires suppetere. Accelerarent, raperentque occasionem, quæ in armis plus interdum, quàm ratio posset. Tan-

Tandem Massiliâ, Teloneque commeatus, navesque solverant. Sed is fuit persequentium Britannorum impetus, ut aliæ, undè erant profectæ, referrentur, aliæ idonea ad egrediendum loca in Ligustico litore, ad orientem solem quod vergit, Corsicæque portus peterent, nonnullæ etiam ab hostibus caperentur. Quæ verò navis Marchionem Mauriacensem auxiliarium copiarum ducem, militesque una aliquot sustulerat, in altum provecta, & prospero usa vento Genuam xiv. kal. April. accessit, tardiùsque confecto cursu, & quæ deerraverant, & quæ Hispanorum militum partem advehebant, Britannicæque classis metu in Lunensem sese portum introduxerant, eòdem postea delatæ sunt.

Sculemburgius, hyeme confectâ, cum ipso anni tempore ad bellum geren-

rendum vocaretur, magnâ difficultate afficiebatur, quâ ratione id administrare posset. Nam si hostem assiduis præliis conficere vellet, non satis erat copiarum; si ad oppugnandam Genuam contenderet, tormenta deerant. Quod fuerat in exercitu roboris, Galliæ occupandæ Narbonensis consilium, itus, reditusque copiarum absumpserat, &, cum illata, utì suprà demonstravimus, de Placentinâ prædâ controversia minui non potuisset, jacebant eâ in Urbe multa, & præclara tormenta, quæ Borboniorum fuerant, quæque magno ad bellum Genuense usui esse poterant. Cui quidem bello ipse Rex Sardiniæ non satis inservire diligenter videbatur vel illius prædæ cupiditate abstractus, vel eo permotus, quòd neque Austriacorum, si Genuam cæpissent, nimis val-

valdè augeri in Italiâ potentiam, neque ſuum, ſi auxilia ſubminiſtraſſet, imminui exercitum volebat. Itaque poſtulatis, reſponſis, colloquiiſque rem ducebat, eâque de causâ Auguſtam Taurinorum miſſus ab Sculemburgio Blonchedius fuerat Trib. mil. qui, omiſsâ Placentinæ prædæ controverſiâ, cum Rege Sardiniæ de tormentis, auxiliiſque, aliquâ interpoſitâ ratione, deliberaret. Ut autem Regis Sardiniæ animus expugnari poſſet, tamen erant propter itinerum anguſtias duriſſimæ commeatuum, tormentorumque ſubvectiones. His tamen difficultatibus non deterriti Auſtriaci, atque odio ducti Genuenſium, a quibus ſe in Italico primùm, deindè in Gallico bello impeditos videbant, tot contumeliis acceptis, gloriâ rei militaris diminutâ, recentes, vetereſque injurias

armis persequi properabant, & nondum satis parati ad ipsam Urbem Genuam oppugnandam accedere constituerant.

Ad mare Ligusticum, ipsumque Apennini initium sita est vetustissima Urbs Genua, saxis, scopulisque sublata, quos maris secuti opportunitatem industrii primùm homines incoluerunt, affluenteque mox civium, & divitiarum copiâ, sumptuosis, magnificisque ædificiis exornarunt. Instructis mari propugnaculis, mœnibusque, veteri, novoque, ut diximus, terrâ muro cingitur. Portum habet ante se in ædificatione, aspectuque Urbis inclusum, projectis in mare molibus, quæ portus ostium efficiunt, emporiique celebritate nobilem, & quantævis classi satis amplum, ab Africoque, cui primùm vento maximè erat obnoxius, obje-

objectâ nunc immensi operis mole, satis protectum. Quæ pars Urbis in occidentem solem spectat ad Pharum, mirificæ substructionis turrim in promontorio positam, pertinet; quæ verò in orientem vergit, tumulo terminatur, qui Carinianus dicitur. Ab utrâque parte novus per inæquales, præruptosque colles ducitur murus circiter millia passuum ix. in circuitu patens, atque in angulum ad eum locum coangustatur, cui nomen Spero est: opus certè arte, naturâque, quâ maximè ad occidentem spectat, munitissimum. Duæ duabus ex partibus frequentissimæ valles; duo item sunt flumina, quorum alterum, utì primo libro demonstravimus, Porciferæ valli nomen indidit, ad Arenariumque suburbanum in mare influit, alterum Bisamnatem interfluit vallem, Ferritor-

que appellatur. E regione Cariniani ſuburbanum eſt Albarenſe paulò editiore loco, atque omnium amœniſſimo. Huic ſuburbano, eique Urbis munitioni, quæ Zerbinus nominatur, interjecto Feritoris fluminis alveo, fanum imminet Mariæ Montanæ, cœnobiumque Minoritarum; neque ita longè continuatio quædam montium aſſurgit, quæ paulatìm ad mare delabens quarto ab Urbe Genuâ lapide orientem versùs in vallem deſinit, quam Sturlam vocant. Duo ſunt a Septemtrione pari ferè altitudine, formâque montes, Geminique ideò Fratres appellantur, qui ab angulo novi muri, Speroneque paſſus fermè dcccc. abſunt, muniti, & circumciſi admodum, maximæque ad repugnandum, oppugnandumque opportunitatis; iiſque mediocri diremptus intervallo mons
eſt

eſt oppoſitus, qui nomen ab adamante accepit, ad ejuſque radices ſitus eſt Turracia vicus, medio ferè inter utramque vallem ſpatio. Loca omnia circa Genuam aſpera, rupes præaltæ, itinera ardua, duri homines, nulla pabuli, nulla frumenti copia, adeo ut propter inopiam regionis neque morari diutiùs exercitus, neque progredi propter iniquitatem facilè poſſint. Ipſa Urbs magnitudine operum, firmitate muri, multitudine civium, atque omni bellico apparatu inſtructa longam, & difficilem habet oppugnationem.

Reverſus Blonchedius impetrata ab Rege Sardiniæ auxilia, cumque eo, agente Britannorum Legato, in has fermè leges tranſactum eſſe nunciat: relictâ Genuâ, Auſtriaci, Rexque Sardiniæ partirentur inter ſe Reipublicæ impe-

imperium, & quà ad orientem, occidentemque ſpectat, æqualiter quiſque, atque opportunè haberent. Lunenſis autem portus Franciſco Lotharingio Cæſari, eidemque magno Etruriæ Duci attribueretur, cùm debellatum eſſet: atque ita Auſtriaci ne præmiorum belli Genuenſis partem Regi denegarent, Rex ut, rejectâ in aliud tempus Placentinæ prædæ controverſiâ, xii. cohortes, deductaque arce Savonenſi tormenta ſubſidio Auſtriacis mitteret; idque ſubſidium celeriter venturum idem Blonchedius confirmat. Quibus rebus cognitis, Sculemburgius, & re frumentariâ præparatâ, pluraque in agmina diſtributis copiis, quæ eſſe ad duodeviginti hominum millia dicebantur, Novis noctu proficiſcitur.

Occupatis, utì ſupra cognitum eſt,

eſt, Liguſticis a Bottâ faucibus, Auſtriaci, exquiſito per exploratores itinere, ex omnibus montium jugis ſubitò ſeſe ejiciunt univerſi, & Porciferam ſimul vallem, ſimul Biſamnatem conari obtinere videntur: eodemque tempore Præfectus Britannicæ claſſis Genuenſis portus aditum obſepſerat, nullaque a cuſtodiis navium Liguſtici litoris loca vacare patiebatur. Præſcriptum item erat Vogternio, utì, coactis ex Ciſalpinâ Galliâ ii. hominum millibus, in Sergianenſem provinciam erumperet, eo conſilio, ut, omnibus obſeſſis viis, intercluſo terrâ, marique commeatu, aut fame ſubacti deditionem Genuenſes facerent, aut ferro ignique confecti pervicacis furoris pœnam ſubirent.

At Genuenſes naturâ loci, auxiliiſque Borboniorum, & veniæ deſpe-

ratio-

ratione confisi paratissimo erant ad resistendum animo. Sed cum neque ardua, neque munita loca vim hostium undique erumpentium sustinere possent, cumque rei militaris imperiti Ligures exercitatissimis hostibus opponerentur, pedem referre Genuenses coguntur, amissoque Montogio, ad Mariæ Montanæ fanum sese recipiunt: & Porciferani, quanquam acriùs Piccolomineo repugnaverant, casam quandam propè Langentium pagum nonnullis levis armaturæ peditibus fortissimè defendentibus; tamen ipsi quoque hostium virtute submoti ab Bolzanetum sese recipere coacti sunt, quo in vico præsidium erat Gallorum. Sculemburgius, qui in itinere ex equo ceciderat, latusque vehementer offenderat, captis quaquaversùs locis pluribus opportunis, occupato a fronte; com-

communitoque monte Adamante, & collocato post se Sanctandræensi castrorum Præfecto, ne intercluderetur, ipse apud Turraciam, idoneo, ut diximus, ad utranque vallem loco, prætorium constituit.

At Mauriacensis Gallorum Præfectus, ubî hostes tam propè ab Urbe constitisse accepit, vel inopiâ consilii perturbatus, vel non satis cognitâ locorum naturâ, simul suis, qui paucissimi erant, atque Urbi præmetuens deduci Bolzaneto præsidium, Geminosque Fratres relinqui, omnesque sub mœnibus copias constitui jubet. Quo facto, qui ad Mariæ Montanæ excubabant, ii etiam sese ad Urbem receperunt. Porciferani autem, etsi a Gallis deserti, tamen in tuendi Bolzaneti consilio constantissimè permanserunt, quòd verebantur, si

cum Austriaci locum tenuissent, ne liberiùs, vastandi, prædandique causâ sese in vallem effunderent.

Relicto monte Geminorum Fratrum, cedentibus Gallis, cum tota fremeret Civitas, commotus omnium querelis, & Guimontii potissimum, qui erat apud Rempublicam Gallorum Regis Legatus, monitis incitatus Mauriacensis petit eâdem nocte ab Senatu, ut urbanæ militiæ partem Roccæpinio Trib. mil. attribuat, cui mandaverat ipse, ut relictum sinè ullâ cunctatione montem reciperet. Cum Galli inconsiderantiam receptus celeritate irruptionis corrigere cuperent, Genuenses, quorum maximè res agebatur, arreptis armis, concurrerent, facilè, aliquot dejectis Austriacis, qui ex vicino Adamante successerant, Geminorum Fratrum mons receptus est, eoque

eoque recepto rursùs, qui a Mariæ Montanæ fano profugerant, eòdem celeriter redierunt. Montem Senatus firmo præſidio tenendum, additiſque operibus muniendum, eique munitioni, qui invicem cum Gallis præeſſent, quòque res vocaret, Senatus nomine accurrerent, Joannem-Carolum Pallavicinum, Felicem Balbum, Nicolaum Jovium, Francum Grimaldum deſignandos cenſuit, & Jacobum item Grimaldum, atque Ambroſium Centurionem, quorum alter Venetiis, alter e Galliâ, audito patriæ diſcrimine, Genuam confeſtim advolarat: iiſque deinde, quoniam pro multitudine rerum gerendarum pauci videbantur, Carolus, & Paſqualis Spinulæ, & Franciſcus Franſonius ex S. C. adjuncti ſunt: cumque ad Scoffaram, qui locus ad Biſamnatem vallem

tuendam, refrænandoſque ab eâ parte hoſtium impetus peropportunus erat, magna Ligurum multitudo conveniſſet, iis qui præeſſet, miſſus eſt Petrus Canevarius, de quo ante dictum eſt.

At Vogternius in Sergianenſem provinciam progreſſus, conventum opidi, atque arcis Præfectum, cum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi permovere poſſet, equites, pediteſque ſuos infeſto agmine procedere juſſit. Eò Senatus juſſu venerat Michael Pincetius. Hic magnâ tumultuariorum militum manu contractâ, Sergianenſes confirmat, præſidia in locis, quæ erant hoſtibus finitima, conſtituit, ipſe cum reliquis copiis ad hoſtes proficiſcitur, acriterque in eos impetu facto, repulit, atque aliquot millia paſſuum proſecutus conſiſtendi illis facultatem non dedit. Quo permotus

motus incommodo Vogternius, cum omnem adversùs ſe conſentire provinciam intelligeret, atque intrare intra præſidia periculoſum putaret, infectâ re, diſceſſit, & Maſſenſem, Lucenſemque agrum maximis emenſus itineribus, Apenninumque tranſgreſſus ſeſe ad Sculemburgium propè Genuam recepit.

Sculemburgius, cum denunciationes, admoto exercitu, majorem habere vim, &, dum in metu eſt, parvo populum momento quam ad cumque conditionem impelli poſſe exiſtimaret; denunciari Genuenſibus per Blonchedium juſſit, uti arma ponerent, imperata facerent: Reginam, tametſi graviſſimâ digni pœnâ Genuenſes ſint, qui rebellionem poſt deditionem fecerint, vetereſque injurias novo ſcelere cumularint, tamen eos pro ſuâ miſe-

misericordiâ conservatos, quàm deletos malle; siquidem, priusquàm, quæ in itinere sunt, tormenta ad exercitum advehantur, ad sanitatem redeant: nullam, advectis tormentis, futuram deditionis conditionem, atque intellecturos Genuenses, quàm miseris grave, & temerarium sit, irritare potentiores, in demissâque fortunâ spiritus gerere magnos magis, quàm utiles: denique constituant ipsi, utrum, pace firmatâ, omnique dempto metu, regiæ clementiæ malint, an, vastatis agris, interfectis civibus, eversâ patriâ, severitatis periculum facere. Hâc ad Senatum relatâ denunciatione, ita Jacobus Grimaldus ex auctoritate Blonchedio respondit: Jus esse naturæ, ut sua quisque quâcumque ratione defendat; neque ullo obstringi scelere, si quis alienam ab se injuriam propul-

pulſaverit: illos videri potiùs ab æquitate, juſtitiâque diſcedere, qui tantùm ſibi licere putant, quantùm poſſunt, &, cum in aliena tam impudenter invadant, innocentes accuſent, qui ſua tueantur: Reginam, quæ adeo clementiæ nomine glorietur, non potuiſſe non commoveri, ſi inaudiverit, quàm iniqua, quàm multa ab Ducibus ſuis pertulerint Genuenſes, qui quidem ipſo in belli ardore ſuæ maluerunt utilitatis, quàm eximiæ erga illam obſervantiæ oblivisci: irritatam toties patientiam poſtremò in furorem erupiſſe, &, qui ab omni cum Reginà bello ſemper abhorruerint, cò eſſe demum adactos, ut arma ſumerent, quæ juſtiſſima ſint oportet, cum neceſſaria fuerint: armis ſumptis, ſic eſſe Genuenſes paratos, ut nec obſideri, ſi neceſſitas coegerit, nec mori, ſi ca-

si casus inciderit, pro libertate recusent: cætera superis, fortunæque committant. Sculemburgius, ubì intellexit, neque Genuensium frangi constantiam jactatis denunciationibus, neque concordiam, quam optima domi disciplina, externique metus hostis faciebat, convelli posse, nullamque propterea aut spem, aut causam deditionis esse, ad reliquam cogitationem belli sese recepit. Itaque & munire vias instituit, quo faciliùs tormenta subveherentur, & alia ex aliis loca occupare perseveravit, ut Genuenses quàm angustissimè contineret.

Advenerat interìm Genuam Dux Bouflertius, Gallici exercitus Legatus, atque unus e principibus Gallicæ nobilitatis, Equitemque Chovelenium castrorum Præfectum, nonnullosque alios duces adduxerat, &, quòd non sine

ſinè causâ tantus Vir a Galliæ Rege ſubmiſſus videbatur, civitatis ſpem, alacritatemque renovaverat. Ille in magno populi concurſu, plauſuque Senatum ingreſſus ita Ducem, Senatoreſque eſt allocutus: Eâdem Genuenſes animi magnitudine Reipublicæ libertatem, & Galliæ ſalutem attuliſſe, quoſque hoſtes a cervicibus ſuis repulerint, eoſdem a Galliæ finibus retraxiſſe: itaque ſibi priùs beneficio fuiſſe, & virtutis famâ, quàm vultu, congreſſuque cognitos; ſeſeque, cum ad eos veniret, exiſtimaviſſe ad Marcellos, Scipiones, Fabios venire, quorum animi robur nullis fractum calamitatibus, & vix poſteris credibile manu ipſi, uſuque revocaverint: hujus famâ virtutis commotum ſtatuiſſe Galliæ Regem non tam bello, quàm fide præſtantem benemeritæ Reipublicæ

omnibus modis ſubvenire, ſeſeque ab eò miſſum, qui præſens regiæ teſtis eſſet, atque obſes voluntatis: proinde hortari, cujus hoſtis inſolentiam ſoli ejecerint, ſoli hactenùs retuderint, ut ejus in oppugnatione audaciam maximi Regis auxilio freti contemnere ne vereantur: Regis illos Legatum habituros ad belli conſilia ſocium, ad pericula ducem, neque ſe Gallum eſſe melius omnibus probare poſſe, quàm ſi amore, fideque erga Rempublicam Genuenſis fuerit. Dux Galliæ Regis benignitatem ſummis laudibus extulit, qui Rempublicam in graviſſimis periculis & adjuverit jam egregiâ liberalitate, & nunc Legatum ad eam ampliſſimum Virum mittat: tanti beneficii nunquam ſe, nunquam Senatum, totamque Civitatem immemorem futuram: potuiſſe Genuenſibus hoſtes oppi-

oppida, agros, pecuniam adimere, fidem, atque animum neque ademiſſe, neque adimere potuiſſe: itaque futuros eoſdem, qui ſemper fuerint, ut in bello fortes, ita in fœdere conſtantes, atque hoc etiam magis, quo minùs nunc ſunt de exitu rerum, adjuvante potentiſſimo Rege, ſolliciti. His actis in Senatu, magnâ omnium alacritate diſceſſum eſt.

Paulò longiùs progreſſi Sextum, Vulturemque ad mare oppida occupaverant Auſtriaci, & Pinum in montibus, cc. edito loco impoſitis militibus, additiſque munitionibus tenebant. Vulturenſes Auſtriacorum perterriti adventu, auctore, & ſequeſtre timidiſſimo quodam loci ſacerdote, ſeſe Franchinio Trib. mil. dediderunt. Deditione factâ, proximis improvisò ex montibus cum ſuâ tumultuariorum mili-

militum centuriâ descendens intervenit Ænobarbus, conditiones nihil moratur, impetum facit, occidit nonnullos, fugat omnes, longissimèque fugientes insequitur. Hujus operâ Ænobarbi eo Genuenses bello, optimâ, fortissimâque sunt usi, & ipse, rebus strenuè gestis, cum humili ortus loco ignotissimus antea fuisset, pervenit ad hominum famam.

Altera ex parte Stephanus Laumellinus amantissimus Patriæ Vir, qui, Venetiis initio belli relictis, ad opem statim Reipublicæ ferendam convolarat, cum Mariæ Montanæ fano præesset Pyrochitrophorique cIɔ. Austriaci loco potiri conarentur, qui Lupâ-Amara dicitur, eò profectus est; eodemque tempore Paulus Gentilis cum militibus legionariis, Liguribusque aliquot Stajene progressus ad Pinum pervenit. Ne his qui-

quidem locis impetum Genuensium Austriaci tulerunt, compluribusque amissis, relictis impedimentis, atque ipsis quas instituerant, munitionibus, ad suos sese præcipiti fugâ receperunt.

Eodem ferè tempore a Creto, ubì Sanctandræensis constiterat, duplici hostes agmine proficiscuntur, Canevariumque, qui Scoffaræ, ut diximus, præerat, dextrâ sinistrâque adoriri parant. Qui Lavaniolam, qui item Montem Cornarium obtinebant, quæ prima erant opposita hostibus venientibus loca, pedem Ligures referre cœperunt, eatenùsque retulere, quoad locum nacti opportunum subsistere, & militum, qui adveniebant, subsidio confisi repugnare potuerunt. Nam eâ re nunciatâ Canevarius iisdem, quibus Austriaci venerant, jugis mille statim Bisamnates, iisque qui subsidio essent,

essent, legionarios nonnullos bipartito mittit; & partem, in quâ ipse erat, aggredi a latere hostem, partem a tergo invadere jubet. Commisso prælio, Genuenses Adolescentuli ducis alacritate incitati acrius impugnant; illi Genuensium audacia, &, ne intercluderentur, metu commoti celeriter loco cedunt. Itaque interficiuntur, fugantur. At Canevarius, dum, fusis hostibus, retinere suos a prædâ, atque ad arcem occupandam Turriliam, quam hostium fugâ desertam esse cognoverat, adducere obequitans, adhortansque contendit, longiùs progressus, jaculique in adversum os ictu vulneratus ex equo delabitur: conantibus auxiliari suis; frustrà, inquit, attollere conamini, quem jam vita deficit: unum oro, celentur meâ de morte milites, ne ipsius nuncio debilitatis eorum animis,

mis, parta jam victoria interpelletur. Ego satis vixi, siquidem invictus, & pro patriâ morior. Redintegratur Canevarii morte hostium cædes, crevitque adeò Ligurum furor, ut irâ flagrantes non captivis, non vulneratis parcerent. Refertur in Urbem Canevarii cadaver, ad cujus aspectum tristissimus augetur omnium dolor, quem jam mortis nuncius fecerat. Concurrebant, videre cupiebant; illum mortuum consuevisse ajebant, dum viveret, hostibus terrorem, suis animum addere: illum ad parandos milites liberalem, ad pericula, consiliaque belli fortem, & prudentem fuisse, atque hæc egisse omnia, cum ad annos xxii. natus esset. Nam Canevarius non solùm animo, sed etiam, quod non erat ab eâ ætate postulandum, consilio erat non vulgari. Fuerat

rat in Galliâ Cisalpinâ apud exercitum Reipublicæ Protrib. mil. legionis Li-gusticæ; prælio ad Tanarum interfuerat, paucisque mensibus, cum esset Genuâ profectus rei militaris rudis, factus redierat dux: adeo verum est, ab excellentibus ingeniis indocilem usus disciplinam non desiderari. Supremo die suo quàm amplissimè elatus est, funebrique pompæ tota fermè Civitas, milites, ducesque, ipse inprimis Dux Bouflertius interfuit. Factum est etiam S. C., ut Petro Canevario invictissimo Adolescenti ob mortem pro Republicâ obitam statua marmorea in curiâ poneretur, quæ tantæ virtutis monumentum, patriæque posteris defendendæ exemplum esset.

His omnibus præliis intellectum est, neque Austriacis satis esse animi, quòd

quòd locorum naturam ignorarent, neque Liguribus constantiæ, si a nobilium exemplo, & legionariorum subsidio desererentur. Accedebat hùc ut militari assuefacti disciplinâ Austriaci meliùs progrederentur, &, quæ cæpissent loca, peritiùs defenderent. Ligures autem facile a signis discederent, magisque in singulis interficiendis militibus, quàm in summâ rerum Austriacis nocerent. Erat tamen in hoc bellandi genere illud Genuensibus opportunum, quod & levibus præliis atterebatur hostis, quem deteriorem in dies locus alienus, & tempus faciebat, & Liguribus quotidianâ præliandi consuetudine animus accedebat: sociis prætereà spatium erat mittendi auxilia, quæ per medias Britannorum classes parvis advecta navigiis in Genuæ portum facilè irrepebant.

Austriaci, Coronatæ occupato fano, quod edito loco positum, propiùs jam, instructis munitionibus, Arenario suburbano succedebant. Genuenses, quò longiùs illos arcerent, a Porciferæ amnis ostio ad eam exteriorem Urbis munitionem, quàm Forcipem appellant, comprehenso colle, qui ab amœno prospectu nomen accepit, aggerem perducere, atque instruere properabant, neque adactis ex hostium munitione, Britannicâque navi, quæ rei impediendæ causâ ad litus accesserat, telis deterrebantur, quominùs opus urgerent. Quin etiam ipsi suorum tormentorum vi Austriacos, Britannosque vexabant, Franchiniumque interfecerant nefariam ulti crudelitatem, quâ ille in miseros Porciferanos omnia exempla cruciatus ediderat: eâdemque celeritate ab alterâ Urbis

bis parte Albarenſe ſuburbanum, excelſioraque circum loca munire curabant, & ſic ſunt patriæ tutandæ ſtudio incitati homines inſueti militaris patientiæ, ut rem multi operis, ac laboris, adhibitis militaribus architectis, nobiliſſimiſque ad opus viris excubantibus, brevì perficerent.

Adventus Ducis Bouflertii ſummâ ſpe, & voluntate Civitatem compleverat; nec minùs ipſe, quàm in Senatu confirmaverat, animo laborabat, ut Reipublicæ Genuenſis amantiſſimus videretur. Nam, ſeu quid communicandum, ſeu quid adminiſtrandum eſſet ipſe principes Civitatis benignè appellabat, ipſe plebem effusâ largitione incitabat, interdiù, noctùque obequitans, interim pedes, nihil apud hoſtes tutum, nihil apud ſuos languidum patiebatur. Namque

etiam per eos dies Coronatæ fano depellere Auſtriacos conſtituerat, urbanamque eſſe in armis militiam, ſeſeque ad nocturnam parare eruptionem juſſerat. Signo dato, omnes convenerant. Ipſe monendo, cohortandoque aderat Bouflertius. Movebantur etiam exemplo Joſephi Duratii, qui provectâ ætate, ut ſæpè aliàs, ita tunc armatus prodierat, nummoſque populo ſpargens rem adjuvabat. Sed infregit conſilium fœdiſſima coorta tempeſtas, adeout, proluentibus undique aquis violentiſſimis, neque arma homines tenere, neque pedem progredi poſſent.

Senatus, cum multa, quæ pertinerent ad ſollicitandum ſtatum Reipublicæ, excitari in turbâ belli poſſe exiſtimaret, ſaluberrimumque cenſeret in maximis rebus ſummam im-

imperii apud unum esse, quæstionibus extrà ordinem exercendis quasi dictatorem dixit Augustinum Gavottum, qui pœnâ paucos, terrore omnes afficiens intestino scelere Rempublicam liberavit. Magnam interim argenti vim in bellum Genuensibus Rex Galliæ dare, neque minorem Hispaniæ Rex liberalissimè polliceri perseverabat, & auxilia uterque submittebat.

Auctâ classe, omnibus longè, latèque litoribus occupatis, intentiores erant ad custodias Britanni. Genuenses ad recipienda auxilia, quæ, classis metu, portu Monæci continebantur, lx. phaselos miserant, iisque præsidio naves longas duas. Nam commeatus propter ejusmodi agilitatem navigiorum facilius elabebantur, minusque, si nonnulla fortè ex iis in cursu offenderent, deperibat militum, qui separa-

paratim in plures erant phaselos impositi. Ac primò in noctem conjecti phaseli, obductâque summo mane nebulâ occultati Britannicam fefellerant classem: deinde ubì diluxit, discussaque caligo est, apparuere. Quos cum audaciùs progressos Britanni vidissent, sperantes intercipi posse, prædatoriam subitò navim, myoparonem, atque aphractum ad eos miserunt. Genuenses, eductis triremibus duabus, conantes portum capere phaselos protegebant, prædatoriamque navim jactis morabantur telis. Eodem tempore naves longæ duæ Genuenses myoparonem, aphractumque Britannorum, commisso prælio, distinebant. Quæ res magnum attulit phaselis ad incolumitatem momentum. Nacti enim spatium, cum vehementiùs remos incitassent, in portum omnes refugerunt,

quos

quos ſtatim, repulſis, eluſiſque Britannis, naves longæ, ac triremes conſecutæ ſunt. Ea expectati auxilii ſpes, is ex prælio metus animos verſabat Civitatis, ut nemo ferè Genuæ fuerit, quin viſendi causâ altiſſima tecta, mœniaque petens ex omni proſpectu locum ſpectaculo cæperit, lætuſque, confecto prælio, & gratulabundus ad portum procurrerit. At Britanni omnium dominatores marium, tantâ ſub oculis acceptâ ignominiâ, magnoperè fremebant, eoque id magis, quod crebris ſollicitabantur Auſtriacorum querelis, qui auxiliorum adventum eorum negligentiæ falsò tribuebant. Nam Genuenſes nautici, & ipſi homines domeſtico maris uſu valebant, parvuliſque navigiis, quibus incredibili celeritate tranſmittentes, ad litora ſeſe ſtatim, vadaque applicabant, atque

que ita Britannicarum impetum navium ferè ſemper fugiebant. Magna præterea eſt maritimarum rerum inconſtantia, & difficultas, utpotè quas interdum malacia detinet, tempeſtas ſæpe affligit, incertiſſimæque ſemper res, ventus atque unda gubernant. Neque verò, dimiſſis quaquaversùs aphractis, parùm proficiebant Britanni, ſubmiſsâque etiam navi, quæ contrà Nervium in anchoris conſiſteret, eamque eſſe partem, quæ propter anguſtiſſimam oram Genuam ducit conjectis infeſtam telis haberet, importari terrâ in Urbem commeatus prohibebant, exſcenſionemque eo loco facere tentaverant. Sed periculum veriti, quòd Ligures arma cæperant, ad navem ſtatim refugerant, quam paulopoſt, ſublatis anchoris, in altum remulco adducere coacti ſunt. Illam enim Ligures,

gures, duobus allatis noctu tormentis, repentino impetu telorum labefactaverant.

Venerant tandem xii. Subalpinorum cohortes, quarum Comiti Roccæſio permiſſum erat imperium, atque is, capto, direptoque Vulture, ad Sextum caſtra fecerat, eòque tormenta Savonenſi arce deducta, reliquaque, quæ ad oppugnationem pertinent, terreſtri deſperato itinere, Britannicis navibus ſupportabantur. Aucto Sculemburgius exercitu, collem quendam, in quo fanum eſt Miſericordiæ poſitum, Ligurum dejecto præſidio, facilè potitur; qui collis abeſt ab Genuâ millia paſſuum ii.. Genuenſes eo amiſſo loco, tametſi non maximi erat momenti, tamen vehementer propter nimiam cujuſcumque rei ſollicitudinem perturbantur. Bouflertius, ne per

otium hostium increſceret audacia, & vulgi ingraveſceret timor, ſignum dari, recipique collem, fanumque imperat, idque confeſtim conatus effecturum ſe ſperabat, propterea quòd amnis Porcifera, qui medius inter eos, qui fanum obtinebant, reliquaque hoſtium præſidia fluebat, coortis imbribus, eâ nocte admodùm creverat, ut, quominùs alii aliis ſubſidio irent hoſtes, impedire poſſe videretur. Dat negotium Chovelenio caſtrorum Præfecto, utì princeps prælium ineat. Ille urbanæ militiæ centuriis, & Gallis, atque Hiſpanis aliquot aſſumptis, ad hoſtes proficiſcitur, in eoſque, cum hora diei eſſet octava, impetum facit, acerrimèque repugnantes, relictis inferioribus locis, ad fanum ſeſe recipere cogit. Eodem tempore Comes Lannionenſis, qui Geminorum-Fratrum

trum monti præſidio erat, eruptione factâ, hoſtes a latere premebat, jamque, cum ab horâ octavâ ad veſperum pugnatum eſſet, Hiſpani, Gallique Pyrochitrophori captis Auſtriacis compluribus, atque occiſis, fano appropinquabant, in eoque jam erant, ut irrumperent: cùm Bouflertius, qui ad portam Granarolam progreſſus eventum pugnæ expectabat, receptui cani juſſit. Nam, & ſatis ad hoſtium minuendam audaciam, Genuenſiumque confirmandos animos factum exiſtimabat, & Lannionenſis eruptione, Geminorum-Fratrum montem nudari nolebat, ne vacuum a præſidio eum hoſtis occuparet. Prætereà, cum res ſtudio eſſet contentionis propè in noctem deducta, in tantâ veteranorum paucitate nocturnum eſſe prælium vitandum cenſebat. Ita in occupato Au-

ſtriaci colle remanſerunt, Borbonii, & Genuenſes in Urbem reverſi ſunt; cum hi, quòd primo concurſu terga vertere hoſtes coegiſſent, viciſſe ſibi viderentur, illi viciſſent. Tumulum enim, fanumque, quæ cauſa pugnandi fuerat, tenuerunt. Pauci ex Borboniis, & Genuenſibus cecidere, in his Marchio Fajenſis Trib. mil. de exercitu Gallico, qui hoſtibus inſiſtens mortiferum vulnus accepit, ex eoque poſtridie interiit. Ipſe fortiſſimè pugnans vulneratur Chovelenius. Francus autem Grimaldus in medios ardore pugnandi abreptus hoſtes, ab iis captus eſt, unum præſtantiſſimus Adoleſcens, dum caperetur, queſtus, quòd, cum in alienam veniret poteſtatem, Patriæ ſuæ inſervire non poſſet.

Operum magnitudo, & continens tot menſium labor populi ſtudium

dium infirmare videbatur, erantque, qui propter non magnum in re militari usum non magnum sæpe periculum miserarentur, firmioresque existimarent hostes, quàm reverà essent. Multa improbi fingebant, prudentes suspicabantur, timidi credebant, ut his omnibus rebus magnus paulatim irrepere timor, & desperatio posse videretur. Itaque, ne in medio rerum cursu impetus resideret animorum; artificum capita, urbanæque plebis principes in curiam extrà ordinem cogere, eosque alloqui de Senatus sententiâ Brignolius Dux constituit. Cum frequentes convenissent, magnaque prætereà affluxisset multitudo amictus togâ purpureâ Dux, & sedens in solio: Non negaverim, inquit, Genuenses me ultrò ad vos tanquam ad homines diuturnitate belli defatigatos, hor-

hortandi causâ processisse; sed tanti ego facio frequentiam hanc vestram, quâ in hunc locum rogati convenistis, eam in vultu omnium, atque oculis eminere video patriæ alacritatem defendendæ, ut gratulatione mihi potius, quàm hortatione utendum esse intelligam. Quid enim eos horter, quos intueor, paratissimos? est verò, quod patriæ, quæ cives genuit fortissimos, est quod vobis, qui patriam servastis pulcherrimam, est denique mihi ipsi quod gratuler, cujus imperii nomen multò illustrius perveniet ad posteros vestræ commendatione virtutis. Quanquam haud scio, an hæc ipsa gratulatio supervacanea sit, cujus est usus confecto bello reservandus, ne fortunæ beneficium præripuisse videamur. Quæ erunt igitur meæ partes? illud unum vos admonere, ut vestri

vestri similes sitis, idque efficiatis, ut extrema principiis consentiant. Nam quid minus conveniret, Genuenses, quàm, collocatæ cum essent in cervicibus nostris victrices Austriacorum legiones, vos privato consilio (nec enim alitèr fieri potuit) ejectis illis, sustinuisse solos labantem fortunam Reipublicæ, & nunc auctore Senatu, consentientibus omnibus, adjuvantibus Regibus potentissimis, animo deficere? an hostem ut videamini timere, quem fugastis? aut aliquid ab eo æqui sperare, qui stare sibi non posse videtur, nisi hâc eversâ, & deletâ civitate? qui non pecuniam, ut antea, sed jam iratus sanguinem vestrum concupiscit? nullâ magnoperè lacessitus injuriâ ad pacatos, ad deditos accedens nihil sceleris, nihil crudelitatis prætermisit: quid hìc faciet dolore ardens amissæ prædæ,

& gran-

& grandi læſus ignominiâ, quâcumque ratione in Urbem hanc redire potuerit? ſed, ut ſpero, & video, non poterit. Eos habemus ſocios Reges, quos eadem nobiſcum arctiſſimè cauſa conjungit, eos Regum Legatos, eam Senatus conſtantiam, eum omnium ordinum conſenſum, ut vehementer ſit hoſtibus de victoriâ deſperandum? qui neque pauci tantæ Urbis oppugnandæ molem ſuſtinere queunt, & quò plures ſunt, pluribus rebus in nudo, atque aſpero ſolo egere neceſſe eſt. Non Britanni, unâ, aut alterâ intercæptâ naviculâ, commeatus, auxiliaque noſtra impedire; non Subalpini, paucis commiſſis cohortibus, ad ſummam belli multùm proficere poſſunt. Atque hos ipſos jam ad reſpicienda cuique domeſtica mala belli per vos excitata fortuna,

tuna, & Borboniorum in Belgio, Italiâque victoriæ convertent. Quid autem ſinè his Auſtriaci poterunt omnium egentes rerum, & quotidianis deminuti præliis? Tolerate, Genuenſes, paucorum dierum moleſtiam, & tantum hunc oppugnationis apparatum ad nihilum propè diem recidere videbitis. Nolite interìm aut ſtultâ aliquâ ſpe aperire ad occaſionem locum hoſti, aut vano metu, animique imbecillitate patriam omnem proſternere, eorumque etiam auxilio, vobis trepidantibus, ſpoliare, qui veſtræ ſalutis causâ maris, atque hoſtium periculum neglexerunt. Quæ Hiſpani, quæ Galli milites pro vobis geſſerint, atque gerant, ipſi videtis. Quo ſocii Reges, quo inprimis Galliæ Rex ſit animo in Rempublicam, quâ fide, adeſt, qui vobis

bis ostendat nobilissimus Legatus ipsius Bouflertius, regiæ testis voluntatis, & vestræ idem æstimator virtutis. An patriam peregrini vestram studiosiùs defendent, quàm cives? an pœnitet vos, quod, Republicâ recuperatâ, famam estis apud omnes gentes, atque immortalem gloriam consecuti?

Quod si, his omissis, causam belli spectare, eamque judicare meliorem velimus, quam etiam Cœlestes adjuverint: quænam esse potest, Genuenses, causa justior bellandi, quàm quæ adversùs teterrimos patriæ oppugnatores civium armat manus? aut quisnam illud sinè Divino evenisse consilio existimet, quo factum est, ut exercitatissimi, paratissimique hostes vincerentur a vobis, qui propè eratis inermes, & nullum certè rei mili-

militaris uſum habebatis? Superis igitur, hominibuſque juvantibus, incumbite, Genuenſes, in optimam cauſam, eamque nunc meliore belli conditione retinete virtutem, quàm a principio perditâ ferè fortunâ præſtitiſtis. Qualis erit veſtra in bello virtus, talis erit hujus Urbis, & totius nominis Genuenſis ſors. En ego veſter Dux pro patriâ, pro vobis, quos mihi cariſſimos, atque in liberorum loco habeo, non ſolùm vigilare, adeſſe, providere, ſed etiam pugnare, & mori paratus. Equidem me Ducis nomine Patres appellarunt, ego patriæ militem dici volo; &, ſi regius hic ornatus impedimento mihi eſt, quominùs vobiſcum unà in aciem prodeam, date gregale ſagulum, quo turbæ immixtus præliantium vitam meam hoſtium telis objiciam. Nam

neque grata est dignitas, quæ vitam servat incolumem ad intuendam patriæ eversionem, neque acerba mors, quæ naturæ debita patriæ donatur.

Quâ Ducis extremâ oratione permotus populus dicentem interpellat, & magnis clamoribus cohortatur, ut sibi consulat, & vitam suam ad Reipublicæ utilitatem reservet, universique discedentem ex concione lætissimo plausu prosequuntur, & se ad omnia belli pericula paratissimos esse confirmant. Itaque, cum pro operum magnitudine, & stationum multitudine, tametsi duodeviginti fermè hominum millia quotidie essent in armis, tamen parum videretur esse defensorum, Senatusque consultum factum esset, ut lecticarii, servique omnes puberes armarentur, non dominus fuit, qui familiam offerre, non servus, qui no-
men

men dare recusaret; ipsasque videre erat primarias Fœminas, Senatoresque, non, ut antea, stipatos grege familiarium, sed uno vix famulo comitatos in publicum prodire. Una omnium occupaverat animos patriæ cura, &, quæ prosperis temporibus pudori fuissent, faciebat calamitas Reipublicæ, ut laudi ducerentur.

Mittuntur Comes Lannionensis, & Augustinus Pinellius, quorum alter Gallis, alter Liguribus, atque uterque, mortuo Canevario, Scoffaræ præsit. Hi arcem Turriliam vano ab hostibus metu derelictam recipiunt. Arx contrà Masonia, præsidiumque per eos dies, adacto cuniculo, in potestatem Austriacorum venit; id quod in tantâ militum paucitate Genuensibus accidit perincommodè.

At Sculemburgius Subalpinorum auxi-

auxiliis confirmatus in Bisamnatem vallem erumpere, &, quæ pars Urbis ad orientem spectat, patetque maximè, atque infirmior est, hanc adoriri constituit. Id ne a principio spectaverit, & adventum præstolans Subalpinorum tandiu distulerit, an alterius partis oppugnandæ difficultate admonitus situm postea Urbis accuratius perspexerit, non sanè constat. Illud videtur certò esse ponendum, oppugnari Genuam faciliùs potuisse, si exercitum Austriaci in Bisamnatem vallem statim adducere maluissent, quàm munitissima Porciferæ vallis loca carptìm tentando prima belli tempora Borboniis, & Genuensibus prodere.

Pridie id. Jun. circumspectis diligentissimè Sculemburgius, & paratis, quæ ad eruptionem pertinent, jussis Sub-

Subalpinis omnibus, & Austriacorum cohortibus aliquot ab alterâ Urbis parte Genuensium præsidia tentare, Geminorumque eodem tempore Fratrum montem simulato impetu invadere, ut ancipiti defensionis curâ distracti Genuenses, Borboniique a præsentis periculi suspicione averterentur. Ipse, triplici instructâ acie, tertiâ circiter vigiliâ castris egressus, Feritoremque amnem, nullo repugnante, transgressus, expedito exercitu ita noctu iter fecit, ut sub lucis adventum ad Serram, quam vocant, Bavarorum perveniret, Ligures, qui ibi erant præsidio, paucos, & nec opinantes nihil negotii fuit opprimere, atque in fugam dare. His fugatis, ad faucem Rattorum, qui perangustus est in illis montibus aditus, & defendi opportunè poterat, eâdem celeri-

leritate contendit. Militaris disciplinæ neglecta severitas magnæ sæpe in bello calamitati est, & tum fuit. Nam Helvetiorum manus de Hispaniensi exercitu, cui locus is ad defendendum obvenerat, cum sine ducibus, qui inamœnæ solitudinis tædio longiùs pernoctabant, remissiùs ageret vigilias, & omnia magis, quàm hostes, expectaret, repentino eorum adventu exterrita, perturbataque loco excessit. Quo Austriaci potiti, summumque nacti jugum rejectos ex loco superiore urgent Helvetios, atque hi, cum omnibus rebus premerentur, ægrèque resisterent, initium fugæ faciebant. At Taubenius Hispanorum Præfectus, qui ad Urbem erat, eâ re nunciatâ, cursu incitato, Cordubensis legionis manipulum secum adducens eò statìm advolatat, atque hostes comprimere, suos-

ſuoſque precibus, cohortationibuſque firmare conabatur, ut ſe ex fugâ, & timore colligerent. Qui cum nihilo-ſeciùs fugere perſeverarent, ille, ut videret, ſi poſſet exemplo retinere, quos verbis non poterat, diſtricto gladio præcurrit ante omnes, gravique affectus vulnere, cum ſe ſuſtinere non poſſet, inter militum manus e prælio ablatus eſt, duodecimumque poſt diem præſtantiſſimus dux omnium luctu, & deſiderio interiit. Fit protinùs, vulnerato Taubenio, effuſa Helvetiorum, atque Hiſpanorum fuga. Jam Subalpini reliquique Auſtriaci, ita utì inter eos convenerat, ſubitò inſtructis copiis provolaverant, unoque tempore, & Arenarii munitiones, & Geminorum-Fratrum montem tentaverant. Facilè Genuenſes defendunt; celeriterque animadverſum eſt,

maximas Auſtriacorum vires aliò ſpectare, neque id ab iis, niſi diſtinendorum hoſtium causâ, tentatum eſſe. Primâ luce, pulſis Helvetiis, monteque occupato Rattorum, omnia ferè ſuperiora loca, unde eſt propinquus in Biſamnatem vallem, Urbemque Genuam deſpectus, multitudine Auſtriacorum completâ conſpiciuntur. Nam dextrum eorum cornu ad lucum uſquè ſodalium Camaldulenſium, montemque Quetium pervaſerat, Mariæque Montanæ fano imminebat; ſiniſtrum autem in vallem Sturlam, omnibus circà jugis occupatis, atque ad mare pervenerat; tantumque ab eâ parte terroris intulerat, ut Nazarianæ munitionis, quæ ad Albarenſis tumuli radices conſtituta eſt, tormenta Borbonii, deſperatâ defenſione, abjicerent in mare, ne in poteſtatem Auſtriaco-

rum

rum venirent. Totâ interim Urbe fama percrebeſcit; non longè hoſtes abeſſe. Tacita primò, & triſtiſſima admiratio; deinde conclamatur ad arma. Habetur Senatus. Complentur mœnia. Conſulitur. Trepidatur. Genuenſes uſus ignari militaris ad Borbonios ora convertunt; quid ab eis geratur, expectant. Borbonii neque ſatis periti locorum, & veteranorum paucitati diffidentes animo magis, quàm conſilio valent. Bouflertius ad portam progreſſus Romanam de Urbis defenſione vehementiſſimè laborat. Auſtriaci intereà longiùs procedebant, & Mariæ Montanæ fanum jam occupaturi videbantur. Tum Marchio Ledenſis, qui fano præerat, cum ſe nullâ ſatis munitione tutum adversùs hoſtes arbitraretur, præſertìm quos recenti ſucceſſu efferri videret, Bou-

flertium crebriores per nuncios facit certiorem, quid faciendum existimet, & se, cum loco diffidat, receptum parare demonstrat. Ac primò Bouflertius consilium ejus probat, postea monitus a Sicrio castrorum Præfecto de exercitu Genuensi, qui eò fortè advenerat, ne amplam, relicto fano, oppugnandæ Urbis occasionem hostibus præberet, locum pugnacissimè defendi jubet, &, cum se jam Ledensis recipere cœpisset, summittit ei Roccæpinium affinem suum, strenuum ducem, & paratum, qui aliis raptìm additis munitionibus, allatisque tormentis, assiduo jactu telorum consistendi hostibus facultatem non dabat. Non tamen dubium fuit, quin, si, dum Ledensis trepidat, Bouflertius consultat, confestim Austriaci irrupissent, locus esset amissus, qui ad defen-

fenſionem Urbis maximæ erat opportunitatis.

Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Nam & negligentia Helvetiorum aditum propè ad Urbem hoſtibus dedit, & fortuitus Sicrii adventus ſalutem Genuenſibus attulit: eoque die non tam virtus fuit Auſtriacorum laudanda, quæ viarum, locorumque difficultates ſupervadere aggreſſa celerrimè ſuperavit, quàm Genuenſium viſa eſt admiranda fortuna, quæ quâdam ſuâ magis vi, quàm defenſorum induſtriâ celeritatem hoſtium, victoriamque retardavit. Sculemburgius enim ſivè rem nimis facilem, ſive nimis difficilem arbitratus, atque in facilitate inſidias, in difficultate laborem ex tantâ militum defatigatione veritus vacuum Ledenſis receptu Mariæ Mon-

tanæ

tanæ fanum occupare neglexit (id quod erat ei omnibus modis conandum) deterritusque etiam, quominùs propiùs Urbi succederet, munitionibus iis, quas in Albarensi suburbano superioribus diebus Genuenses instituerant, in valle Sturlâ substitit, nactusque desertam quamdam secundùm mare Turrim, eam duobus impositis tormentis communiit, eòque ab Sexto, quæ ad oppugnationem Urbis pertinebant, comportari imperavit: unoque tempore, & advectis majoribus tormentis oppugnare Genuam ab eâ parte, & arctiùs obsidere constituit, naviculis, quæ magno erant Genuensibus usui ad commeatus subvehendos, duplici periculo perterrefactis; cùm, si litus legerent, vexarentur ab Turri, si altum tenerent, deprehenderentur a Britannis; percrebue-

bueratque rumor extremam esse in Urbe famem, grandique macie torridum populum sordidissimis rebus tolerari; ut Civitatem ad voluntariam etiam deditionem inopiâ cogi posse Britannis persuadere Sculemburgius vellet. Sed Britannicæ classis Præfectus navarchum in scaphâ Genuam cum caduceo miserat, qui per causam reddendæ publicè literæ statum Civitatis diligentiùs specularetur; atque is in Urbem intromissus, opiparâque a Bouflertio mensâ acceptus, dum ad Prætorium deducitur, reduciturque ad scapham, cibariorum copiam in viis expositam, quam etiam de industriâ Genuenses adauxerant, populique alacritatem conspicatus, quæcumque viderat, Præfecto renunciavit. Senatus etsi intelligeret, cujus rei causâ missus navarchus esset, qui nihil gravio-

ris

ris negotii attulerat, tamen non inutile judicavit ad deterrendos hostes, videre ipsosmet, quàm parata essent omnia ad Urbis defensionem.

Respiraverant interìm Genuenses, & Austriacos, qui præter opinionem non vicerant, pro victis habebant. Diem noctemque in operibus, in muris versabantur. Hispani, Gallique præsto erant milites, ducesque. Aderat omnibus hortator Bouflertius, nullumque sibi ad quietem tempus relinquebat. Sacerdotes ipsi, quibus postea ex S. C. gratiæ actæ sunt, offerebant se, armatique vigilias, atque excubias agebant. Ducebantur fossæ, extruebantur aggeres: Mariæ inprimis Montanæ fanum, atque Albarense suburbanum propter loci opportunitatem, continuatis operibus, muniebantur. Loricis adjectis, munimen-

mentiſque foſſarum perfectis, mœnia, quæ circa Biſamnatem vergunt vallem, ab hoſtium incurſu defendebantur. Tentabant prætereà, quo poſſent pacto & Auſtriacos in ſuis divexare munitionibus, & Britannos ſubmovere, ne tormenta ad Sturlam liberè exponerent. Pontonem enim, quod genus eſt navis grave, & latum, eoque in portu ad materiem, ſaxaque convehenda uti ſolent, duobus tormentis, duobuſque item mortariis inſtructum, laneiſque obtectum culcitris ad defendendos milites ab ictu telorum, multis adductum funibus, ſcaphiſque, cum duabus præſidio triremibus, contrà Sturlam collocaverant, olliſque repentè incendiariis, continentique telorum jactu Auſtriacorum munitiones, & Britannicas naves infeſtas habere cœperant. Sed,

coortâ tempeſtate, & Genuenſes in portum ſe recipere, & Britanni in altum vela dare coacti ſunt. Crebra etiam terrâ, dum Auſtriaci irrumpere, Genuenſes, Borboniique repugnare conantur, prælia fiebant. Comes Lannionenſis, & Auguſtinus Pinellius, ne, progreſſis ad mare Auſtriacis, ipſi intercluderentur, Scoffaram reliquerant, præſidioque arci Turriliæ paucis militibus, Liguribuſque relictis, ad Reccum ſeſe, Margaropolimque receperant.

At Paris Pinellius Auguſtini Fr. Eques Jeroſolymitanus monte Faſcenſi depellere Auſtriacos aggreditur. Tenebatur ab iis mons duobus ſatis firmis præſidiis, &, quòd non longè eorum aberant caſtra, facilè erat iiſdem, quodcumque ſubmittere militum. Erant cum Pinellio Ligures

nume-

numero cl. Rei aliquis difficultatem, periculique magnitudinem oſtenderat: ſed Pinellius, quià, relictâ Melitâ, ad primum laborantis patriæ nuncium Genuam venerat, magnum aliquod pro Republicâ efficere properabat, incitabaturque gloriæ cupiditate, & naturæ quâdam ferociâ, inconſultâque rei bene gerendæ, fiduciâ. Neque ejus cupiditati Ligurum ſtudia deſunt, & audaciam a principio fortuna proſequitur. Nam primum hoſtium præſidium, circiter quadraginta interfectis, expugnat. Hâc re animadversâ, ii. millia expeditorum militum ſubſidio ſuis Auſtriaci mittunt ſuſpicati, paucis præmiſſis, multò majorem affore Ligurum manum. Ne hæc quidem res ab ſpe, impetuque Pinellium moratur, temerèque progreſſus prælium cum tantâ
 hoſtium

hostium multitudine committere, locumque adoriri præmunitum non dubitat. Neque vario certamine pugnatum est, cum Austriacorum numero deterriti Ligures præcipitem subitò incertis itineribus, per silvas, & montes fugam arripuissent. Ictum jaculo Pinellium, & prolabentem ægrè humeris impositum Ligur e prælio quidam auferre conatur. Vulneratus Ligur vulneratum relinquere Pinellium cogitur, cujus statim Austriaci conclamantes victoriam caput præcidunt. Deposcenti tamen Fratri corpus ad sepulturam conceditur: cumque funeris causâ relatum Genuam esset ad exequias cohonestandas frequentissima convenit civitas, gravitèrque doluit, tantam fortitudinis indolem abreptam ætatis, & gloriæ æstu quodam tam citò defecisse.

Dum

Dum hæc ad Genuam geruntur, Bellinſulanus, educto ex hibernis exercitu, fratrem ſuum Equitem Jeroſolymitanum, virum & conſilii magni, & virtutis, receptis Lerinâ, Planaſiâque inſulis, cum cohortibus xv., equitibuſque nonnullis Ocelum versùs in eas partes, quæ Barcinonetam vallem attingunt, proficiſci jubet; ipſe, exploratis hoſtium rationibus, aliud capit initium belli. Minenſis, & Bellinſulanus, conjunctis, tranſductiſque flumen Varum copiis, eâdem celeritate, quâ fuerant relicta, Nicæam, Montem-Albanum, Villamque Francam oppida recipiunt, atque ad Albintemelium perveniunt, arcemque oppugnare inſtituunt, eodemque tempore Pignattellium præmittunt, qui cum primo agmine Remopolim progreſſus, quàm poſſit latiſ-

latiſſimè oſtentationis causâ pervagetur. Leutronius, qui juſſu Regis Sardiniæ eis locis præerat, ſimul ac adeſſe Borbonios cum ingenti armatorum multitudine nunciatum eſt, quorum adventum, vireſque fama, ut fit, multis auxerat partibus, primò ad montes ſe convertit, qui Onelienſem tractum cingunt, approperatiſque munitionibus irrumpentes demorari Borbonios cœpit. Sed poſtea, deditione ipſius arcis Albintemelii cognitâ, quæ per eos dies facta fuerat, cum ne montibus quidem, & munitionibus ſatis confideret, atque eum omnia deeſſe viderentur, miſſis confeſtim ad Sculemburgium, Roccæſiumque nunciis, quanto ipſe in diſcrimine verſetur, oſtendit; nec ſe hoſtium impetum ſine eorum auxilio ſuſtinere poſſe perſcribit. Illi eodem periculo, iiſdem

iiſdem permoti rumoribus, quas inſtituerant, disjectis munitionibus, impoſitiſque in Britannicas naves tormentis, receptum parabant. Quæ dum adminiſtrant, redduntur iis interim a Rege Sardiniæ literæ, quibus oppugnationem Genuæ, omiſſis omnibus, quàm maturimè perfici jubebat, eamque, auditâ Sculemburgii in Biſamnatem vallem eruptione, ad exitum ſpectare arbitrabatur. Itaque rurſus exponunt Britanni tormenta, rurſus apparantur aggeres, iterumque oppugnatio fervet, & ſummâ utrinque vi certatur. Poſtea verò quàm Bellinſulani Fratris copias ex alterâ parte ad alpes augeri, ex alterâ Bellinſulanum ipſum, & Minenſem, captâ arce Albintemelii, ſecundùm mare ad liberandam Genuam accelerare, nec tantis rebus geſtis, ullo adhuc

adhuc Genuæ mœnia telo attingi potuisse cognovit Sardiniæ Rex, simul a Præfecto Britannicæ classis certior factus est, nihil esse in obsidione spei adversùs Genuenses, qui omnibus rebus abundabant, rei moram timens, & desperans exitum, commutato repentè consilio, suas e Liguriâ copias revocat, debitaque ex fœdere Austriacorum auxilia a Sculemburgio reposcit. Namque admodum verebatur, ne, copiis dissipatis, atque interclusis suis, ab hostibus circumsisteretur, neu, dum alienis inhiabat, sua ipse amitteret.

Abstrahebatur ægrè ab oppugnandâ Genuâ Sculemburgius, certamque sibi eripi e manibus victoriam querebatur, & sunt etiam plerique, qui existiment, futurum fuisse, ut Genua expugneretur, si perseverare in op-

in oppugnatione Sculemburgio licuiſſet. Sed Roccæſius, acceptis ab Rege ſuo mandatis, diſcedere cum Subalpinis properabat, jamque anchoras moliri Britanni videbantur, quorum auctoritate neceſſariò Auſtriaci movebantur. Itaque, concilio advocato, cum diſcedere conſtituiſſent, Roccæſius ſuarum partem Leutronio copiarum auxilio miſit, partem ipſe in Subalpinos duxit: Britanni, contractâ claſſe, tormentis, impedimentiſque exercitus, & nonnullis Auſtriacorum, quæ ad Regem Sardiniæ breviore itinere mari adducerentur, cohortibus in naves impoſitis, e conſpectu Genuenſium Savonem, Vadumque Sabatium conceſſerunt. Sculemburgius, reliquis cum expeditâ manu præmiſſis impedimentis, relictâ Sturlâ, atque aliquot ad Turraciam, in Porciferâque deinde valle moratus dies, & Liguſti-

cas, non insecutis Genuensibus, quietissimè transgressus fauces, in Galliam Cisalpinam rediit. Quò cum venisset, exercitum, atque imperium Brounio tradidit, ipse in Germaniam profectus est.

Genuenses, recuperatâ patriâ, reliqua ferè omnia amiserant maximis affecti detrimentis, atque internecini belli sumptibus exhausti, cujus belli tetra extabant vestigia, prostratæ villarum fores, deusta tecta, & nihil sancti, amœnive circa Urbem integrum a clade, & vastitate relictum. Neque verò in discessu hostium gaudere ex animo poterant, quòd & fortunas eversas suas intuebantur, & perculerat eos gravissimè Bouflertii mors, qui eodem illo die, quo discesserant hostes, pustularum morbo consumptus interiit. Cujus cognitâ morte, tantus Civitatem

tem mœror oppreſſit, ut, ſi capta ab hoſtibus Urbs fuiſſet, non minor futurus videretur: adeo ex unius hominis interitu deſerta omnia, horrida, & ingenti quaſi muta dolore erant. Senatus Regii Legati auctoritatem, Populus nobiliſſimi Viri liberalitatem, amorem uterque erga Rempublicam, fidemque magnam deſiderabat, mœrebatque vehementiſſimè. Ibî tum Chovelenius tanto Civitatis luctu permotus in curiam ultrò venit, Senatumque mœrentem multa Regis ſui nomine amantiſſimè pollicitus recreavit, hortatuſque eſt, ne caderent animis, neu, Galliæ Rege ſuperſtite, quicquam cujuſquam caſu de Reipublicæ præſidio detractum arbitrarentur: maximum ſe quoque dolorem cœpiſſe ex interitu talis vel ducis, vel amici; tamen, privato compreſſo luctu, non potuiſ-

ſe non accedere ad eos conſolandi gratiâ, quorum & amicitiam a Rege ſuo plurimi fieri, & virtutem æſtimare intelligeret; e cujus virtutis, regiæque benevolentiæ magnitudine, & vi peterent ipſi eam conſolationem, quam nemo alius adhibere majorem poſſet, quæque forti, & conſtanti Senatu digna eſſet, ſuſceptumque ex unius mortalis obitu mœrorem liberatæ patriæ gloriâ, Regiſque maximi, atque optimi amicitiâ mitigarent. Confirmato Senatu, Concilium habetur Majus, in quo cum ex S. C. verba Dux feciſſet, ut mortuo Bouflertio honos haberetur, de eâ re ita Patres cenſuerunt: Cum Dux Bouflertius difficillimis temporibus miſſus a Rege Galliæ ad Rempublicam Legatus fuerit, in eâque legatione virtute, imperio, liberalitate, maximo uſui Reipubli-

publicæ fuerit, cum talis Vir in eâdem legatione mortem obierit, Patribus placere, Ducis Bouflertii, liberos, posterosque honoris ergo Cives esse nobiles Genuenses; itemque iis (quod honoris genus ante id tempus nemini tributum erat) Bouflertiæ gentis insigni Reipublicæ insigne apponere licere. Ipsi Duci Bouflertio Senatus monumentum decreverat marmoreum cum inscriptione præclarâ, quæ virtutem illius, & gratum amplissimi ordinis animum declararet. Liberatæ Genuæ nuncium, qui sociis, amicisque Regibus apportarent, Marcellus Duratius in castra Regis Galliæ apud Belgas, Hieronymus Balbus in Hispaniam ex S. C. mittuntur, Laurentioque Imperiali, qui Neapoli erat, mandatum est, ut eam rem Carolo Regi renunciaret, per eosdemque Legatos gratiæ
Regi-

Regibus actæ ſunt, quòd in maximo diſcrimine Rempublicam adjuviſſent.

Interim in locum Taubenii ſubſtitutus a Minenſi Auguſtinus Ahumada caſtrorum Præfectus, & miſſus a Bellinſulano, qui, mortuo Bouflertio, toti exercitui præeſſet Marchio Biſſienſis Gallici equitatus Præfectus Genuam pervenerant. At Bellinſulanus, & Minenſis, cognito Auſtriacorum ab Urbe Genuâ diſceſſu, de reliquo bello conſultabant; magnaque inter eos extitit controverſia. Nam Minenſis pergendum porrò, &, dum hoſtes trepidarent, arcem eſſe expugnandam Savonenſem arbitrabatur, quòd, eâ expugnatâ, & confirmatis Genuenſibus, facile omnia patere confideret, neque aliâ ratione in Ciſalpinam Galliam bellum transferendum crederet, atque antea a Philippo Ferdinandi

dinandi Regis Fr. translatum fuerat. Contra ea Bellinsulanus, & illius expeditionis infelicem detestabatur exitum, & per Cottias Alpes multò faciliore in Taurinos itinere perveniri posse censebat: habere se ab exploratoribus compertum ajebat, eam partem negligentiùs ab hoste servari, quòd nimium naturâ loci confideret: itaque audendum potius, quòd neglectum ab hoste facilem habeat victoriam, quàm quod prævisum difficultatem augeat vincendi: refractis autem Alpium claustris, eò Regem Sardiniæ necessariò descensurum, ut pacem ultrò petat, eoque pacato, quod reliquum Austriacis in Italiâ præsidium? quam spem? Hæc propalàm dicebat: illa tacita suberat cura, ut Equiti Bellinsulano Fratri, cujus ea res imperio permittebatur, occasio daretur

retur fortis alicujus, & memorabilis facinoris, dignuſque propterea Gallicæ militiæ Magiſterio haberetur apud Regem: Fratrem Bellinſulanus amabat unicè, ejuſque in maximis rebus conſilio, atque auctoritate ſemper utebatur, & Magiſterii a Fratre honorem ſummè ſciebat expeti. His de cauſis cum ſuæ Bellinſulanus ſententiæ inſiſteret, neque a ſuâ Hiſpanus Minenſis removeri poſſet, ad ſuum quiſque Regem ejus negotii arbitrium rejecit. Quid Reges reſponderint, non ſanè conſtat; in ſuo uterque certè imperator conſilio perſeveravit, & quâdam fatali ducum diſſenſione eo quoque anno factum eſt, ut res jacerent Borboniorum, & Galli etiam cladem acciperent inſignem. Nam Bellinſulanus, arce permunitâ Albintemelii, in Nicæenſem agrum reduxerat exercitum,

ut eas copias diſtineret, quas in Salutiis Sardiniæ Rex habebat, magnaque interìm Equiti Fratri auxilia ſubmiſerat. Quibus ille fretus, alpibus ſuperatis Cottiis, ad munitiones, quas in Aſſietenſi colle Subalpini fecerant, converſo repentè agmine, profectus eſt. Erant, inductis auxiliis Auſtriacorum, quæ pridie venerant, frequentiores hoſtes in munitionibus, omniaque ad repugnandum paraverant. Difficillimus erat, & munitiſſimus naturâ, manuque locus. Explorata hæc eadem Equiti Bellinſulano erant, ſed tantam habebat ſuarum rerum fiduciam, eâque efferebatur cupiditate vincendi, ut nihil virtuti ſuæ arduum, nihil difficile exiſtimaret. Itaque in locum progredi iniquum non dubitat, commiſſoque prælio, in hoſtium munitiones irrumpere conatur, Gallique milites, quo-

rum in primo impetu ferocitatis opinio eſt ſingularis, audaciſſimè ſuccedunt. Sed nullus virtuti locus relinquebatur in tantâ loci iniquitate, & cum undique ex ſuperiore loco telis, jaculiſque obruerentur, acervatim cadebant milites, duceſque; fœdiſſimaque fiebat cædes. Ibi Eques Bellinſulanus, cum neque pugnantes hortando ſuſtinere, neque fugientes caſtigando revocare poſſet, ſignifero cuidam ſigno detracto in primam aciem proceſſit, ſuperatoque aggere, in ipsâ hoſtium munitione ſummâ ſignum defixit, videbaturque incredibili audaciâ prælium reſtituturus, niſi fortiſſimè pugnans interfectus eſſet glorioſâ magis morte occumbens, quàm, quæ prudentem deceret ducem. Sic magnâ Gallorum parte interfectâ, reliquis fugatis, atrociſſimam nox pugnam diremit.

remit. Tanto Dux Bellinſulanus publico, privatoque luctu perculſus tum demum Minenſis imperatoris Hiſpani accedebat ſententiæ, ut Savonem versùs exercitus adducerentur. At Minenſis, quod primùm, repugnante Bellinſulano, vehementer ſuaſerat; poſt, concedente, perficere noluit amiſſam querens occaſionem; ut eſſe contentionis, quàm victoriæ cupidior videretur. Itaque non jam ut aliquid acquirerent, prælioque hoſtes laceſſerent, ſed ut repugnarent, &, locis munitis opportunis, Nicæenſem inprimis agrum tenere poſſent, Borbonii cogitabant.

At Regi Sardiniæ multa de bello cogitanti, cognitis his rebus, ſubiit animum impetus in Galliam iterum Narbonenſem invadendi. Itaque ſuis Auſtriacorumque copiis contractis, & conſilio cum Brounio communicato,

qui Mediolano profectus Augustam per eos dies Taurinorum venerat, Austriacos Brigantium versùs eruptionem facere jubet, ipse per Sturam vallem eòdem erumpere conatur non spe quidem, quæ vana toties fuerat, Galliæ obtinendæ Narbonensis, sed consilio avertendi Bellinsulani ab agro Nicæensi, quem agrum Borboniorum præsidio nudatum Leutronius occuparet. Sed consilium quoque ejusmodi frustrà Austriacis, Regique Sardiniæ fuit, qui, levibus aliquot factis præliis, rejecti, vexatique in Subalpinos, Galliamque Cisalpinam redierunt: & Bellinsulanus Austriacorum comminatione adeo permotus non est, ut cohortibus xx. deductis e Galliâ Narbonensi, quam satis loci naturâ, appropinquansque prægelidus in Alpibus defendebat autumnus, suum in Italiâ exercitum auge-

augeret, Leutronioque depulso, qui arcem Albintemelii circumvallaverat, commeatum in arcem importavit. Quo facto, deductis paulò maturiùs, quàm tempus anni postulabat, in Galliam Narbonensem in hiberna exercitibus, & cohortibus xxx. præsidio Nicææ, Villæque Francæ relictis, Bellinsulanus Lutetiam, Minensis Matritum revertitur, & Philippus Ferdinandi Regis Fr. Civaronem, Dux Mutinensium Venetias profectus est: multusque de pace sermo esse cœpit, quam Britanni, Gallique potissimùm, colloquio primùm Bredæ, deinde Aquisgrani habito, conciliare studebant.

At Genuæ Marchio Bissiensis, cum Urbem ex diuturnâ obsidione multarum rerum necesse esset inopiâ laborare, partis ex hostico prædis, eam recreare, & militum etiam, Ligurumque

gurumque animos belli præmiis confirmare constituit. Itaque satis exploratis rebus, cum magnâ Ligurum, & Legionariorum manu Chovelenium, Belloesiumque bipartito in expeditionem misit. Chovelenius in Montemferratum, transgressus Apenninum, Belloesius ex Apuanis montibus descendens in Parmensem agrum irrumperet, uterque prædas ageret, &, si quid loci, & temporis opportunitate proficere posset, ne omitteret imperatum est. Nadastium interim, qui circa Gavium, Octaviumque esse consueverat, & progredientem demorari Chovelenium poterat, Montecunius de exercitu Gallico Trib. mil. distineret. Montecunius modò procurrens, modò recedens Nadastium semper, itàque habuit occupatum, ut averteret hominem ab inferendâ rebus morâ, quæ gere-

gerebantur. At primò Belloesium Bissiensis, post Montelium, qui Belloesio successerat, effusè prædantium negligentiâ ab incæpto retraxit. Tantâ autem locorum ignorantiâ peccatum est, ut maxima militum pars divisa, interclusaque in potestatem agrestium veniret, qui vim, armis arreptis, prohibere cœperant. Chovelenium, cum primo impetu Saxellum, qui locus abest a Vulture oppido xx. millia passuum, captis præsidiariis nonnullis, reliquis in fugam conjectis occupasset, & satis opimâ abactâ prædâ, longiùs progrederetur, ejusmodi repentè adortæ sunt tempestates, ut apud timidum vulgus prodigii loco haberentur. Nam plures de cœlo tacti homines, evulsæ radicitùs arbores, decussa tecta dicebantur, & continuatione imbrium adeò flumina creverant,

rant, ut omninò transiri non possent. Itaque intermisso itinere, infectâque re Chovelenius quoquè Genuam sese recipere coactus est.

Quæ cum essent acta, Genuam venit Dux Riceliensis Gallici exercitus in Belgio Legatus, magnamque sui expectationem concitavit tantâ Vir nobilitate, atque apud Regem gratiâ. Honorificentissimè exceptus Senatum statim adiit, itàque eum est allocutus, ut intelligerent Genuenses, incolumitatem eorum Galliæ Regi magnæ curæ esse, seseque ipse diceret, eandem erga eos fidem, diligentiamque laboraturum, ut præstaret, quam Bouflertius præstitisset, cui succedebat, & quem triste sui apud illos desiderium reliquisse cognoverat. Dux cum responderet, Galliæ Regi maximas, utì par erat, deinde etiam Legato gratias

tias egit, quod permagnum ſibi, Senatuique, & perhonorificum videbatur, potentiſſimo Regi tantæ curæ eſſe ſalutem Reipublicæ, ut Legatum ad eam mitteret clariſſimum hominem, & quem ſibi chariſſimum haberet. Quibus rebus confectis, ad belli cogitationem ſeſe Ricelienſis recepit, eaque maxime loca, unde in Biſamnatem vallem Auſtriaci irruperant, recenti caſu admonitus diligentiſſimè muniri juſſit.

Campus, quem Frigidum vocant, vicus eſt, qui a Monteferrato venientibus in finibus occurrit Reipublicæ Genuenſis. Campenſes, cum ſe prædæ Auſtriacorum comites eſſe mallent, quàm ſocios Genuenſium in rebus adverſis, magno erant hoſtibus uſui ad exploranda itinera, prædamque tollendam. Hoc priùs hoſtibus præſidium,

quàm quicquam tentaret, detrahere Ricelienſis conſtituit. Sed hunc ii locum egregiè muniverant, duabuſque cohortibus tenebant, adeo ut, & naturâ montium, quibus undique continebatur, & opere, defenſorumque copiâ firmiſſimus haberetur. At Ricelienſis exploratoribus, perfugiſque credens, qui aliter renunciabant, in ſpem venerat potiundi loci. Itaque ſub adventum ſtatim ſuum mittit eò Hiſpanorum, Gallorumque millia vii. Ipſe ad Marcaroli (ita enim vocant) mapalia progreſſus Nadaſtium tenebat, quin ſubſidio ſuis iret. Sed cum primum ejus agmen conciſum, rejectumque ab Auſtriacis eſſet, & Nadaſtius, majoribus ex Ciſalpinâ Galliâ coactis copiis, non minimum terrorem inferret, ſimul perſpecta melius ex propinquo loca ardua maximè viderentur, nullum-

lumque ferè tormentis ad oppugnationem necessariis aditum darent, tum autem tempus anni subesset nimis in montibus horridum, atque asperum, non tanti esse duxit Ricelienſis vicum illum obtinere, ut in ipso imperii sui initio magnum aliquod detrimentum propter iniquitatem loci, temporisque exercitus acciperet. Itaque Campi Frigidi oppugnatione dimiſsâ, Genuam revertitur.

Per idem fermè tempus gravissimo Genuensibus bello intentis nunciatum est, rates quasdam Ligusticas captas a Britannis esse ad Viaregium, qui locus Lucensium est, egregiusque ad tenendas anchoras habetur. Rates, cum Britannorum aphractos insequentes fugerent, partìm in Viaregii sese stationem contulerunt, atque ad Turrim, quæ ibi est, refugerunt, partìm

res erant, benignèque cum eâ agere dicebantur. At Navicularii, ejuſmodi prudentiæ rationes, qui non ſatis intelligerent, & defenſionis ſe jure ſpoliatos quererentur, palàm, adeoque graviterque Lucenſes accuſarunt, ut hominum querelas non negligendas videri Senatus Genuenſis cenſeret. Lucenſes cum Genuenſium immutatam ex eo voluntatem accepiſſent, doluiſſentque, ne hâc de causâ quicquam de veteri illâ detraheretur conjunctione, atque amicitiâ, quam ſummo ſemper ſtudio coluerant, Joannem Sardinium miſerunt civem ſuum, qui ea diceret, quæ ad controverſiam componendam, placandoſque Genuenſium animos pertinere arbitraretur. Quibus Genuenſes auditis & Ricelienſis commoti officio, qui Lucenſes etiam, atque etiam Senatui commendaverat,
vetu-

vetutiſſimam non abrumpendam eſſe amicitiam exiſtimarunt; cum præſertim Lucenſes, nequid poſtea tale contingeret, Viaregium intentiore cuſtodiâ, additâ militum manu, ſervaturos ſe eſſe pollicerentur.

Nondum erat hyems confecta, & ſtudio ardentes ulciſcendi, nihil prioris obſidionis deterriti exitu ad oppugnandam reverti Genuam Auſtriaci conſtituerant. Quin etiam proximæ obſidionis eventu multis de rebus admonebantur, quæ facilem redderent inſequentem, & tantæ erat terreſtri, maritimæque opportunitatis Urbs Genua, ut eâ relictâ, corruere omnis Italici belli ratio videretur. Primùm erat eorum conſilium Delphini, Lunæque portubus potiri. Quibus in poteſtatem redactis, adjuvantibuſque Britannis, & ipſi omnibus abundarent

darent rebus, & nullus toto mari Genuensibus egressus, nullaque propterea ſpes commeatus relinqueretur. Ipſa autem defenſorum multitudo, quæ Borboniorum confluentibus auxiliis admodùm creverat, ſi commeatus deficeret, fameſque urgeret, exitio potiùs, quàm præſidio futura Civitati videbatur. Itaque Brounio peritiſſimo imperatore, magnis circum Mutinam, Parmamque contractis copiis, magnis item conſtitutis horreis, in eam Ligustici litoris partem, quæ ad orientem ſpectat, per Apuanos montes quamprimùm deſcendere cogitabant; confeſtimque deſcendiſſent, niſi eos gravis adhuc hyems, duriſſimæque propter jumentorum penuriam neceſſariarum rerum ſubvectiones detinuiſſent.

At Borbonii, & Genuenſes, qui Petrum-Franciſcum Grimaldum ſummo cum

mo cum imperio in eas partes miſerant, alioſque ei nobiles adjunxerant, de Auſtriacorum conſiliis certiores facti, permunitis Suburbanis, arcem Delphiniam, arcem item Marianam, quæ in promontorio quodam portus Lunenſis poſita unum a terrâ, eumque peranguſtum aditum habet, Spediam præterea, Erycem, ipſiuſque Lunenſis portus fauces, inſulaſque, multis effectis operibus, collocatiſque tormentis inſtruxerant; Sergianenſem provinciam confirmaverant; arcem, oppidum muniverant: Laventiam, Maſſam, Carrariam, quæ pacati erant, quietique Principis loca, jure belli occupaverant, ne facultatem darent hoſtibus propiùs accedendi: Apuanorum montium anguſtias obſederant, valida ubique præſidia impoſuerant: caſtra ad Segeſtam Tigulliorum, Clavarum-

varumque fecerant, ſeque ad defenſionem omnibus rebus paraverant. Interim Ricelienſis per Roccæpinium nonnullis terrâ, marique ſubmiſſis centuriis, Subalpinos Varagini cccc. incurioſiùs agentes opreſſerat; perque Marchionem Montium Gallici exercitus Decurionem magnâ cæde Nadaſtium Vulturem occupare conantem repulerat; ipſe ad concilium magni momenti animum adjecerat, ut Savonem repentino incurſu occuparet.

Urbs eſt ad mare Savo ab Genuâ longè occidentem versùs millia paſſuum xxx., mœnibus, portuque ſuccinta, duobus prominentibus lateribus, introrsùs retracto. Arcem habet inter occaſum, & meridiem ſatis munitam, quæ tota ex ſaxo multis operibus extructa, præruptique ſcopuli dorſo impoſita ferè undique alluitur mari, al-

tâque ab urbe fossâ disjuncta, versatili rursus ponte adjungitur. Ultra Savonem ad occidentem millia circiter passum iv. Vadum est Sabatium, stationque navibus, projecto monte, tutissima, in eâque anchoras jecerat Britannica classis. In portu Savonensi triremes erant ii. Sardiniæ Regis, erant in Urbe horrea constituta, erant arma, tela, commeatus omnis generis. Quæ omnia demere hostibus Riceliensis cupiebat, videbatque, Savone receptâ, neque Britannis locum esse in Vado consistendi, & omnem eam Borboniis, ac Genuensibus patere oram, quæ ad flumen Varum protenditur. Urbem, atque arcem Comes Roccæsius tenebat præsidio non satis firmo Subalpinorum, paucissimique ex his excubare in arce consueverant. Savonenses Genuensi assueti impe-

imperio præſentes oderant dominos, & nonnullis erat acerbè nimis a Subalpinis militari licentiâ imperitatum. Prætereà occulti a Savone nuncii Genuam venerant, qui cum multa alia, tùm, quà Urbs ad mare vergit, locum eſſe in mœnibus aptum inſidiis renunciaverant, propterea quod rimas murus egerat, laxarique adeo poterat, ut daret introeuntibus aditum, ibique fortè hedera inter ſaxa coaluerat, quæ multis opaca frondibus locum, dolumque occuleret.

Quibus Riceſienſis cognitis, cohortes aliquot militum eò noctu mari mittere conſtituerat, quorum alii ab alterâ Urbis parte mœnia ex aſcenſu tentare ſimularent, Subalpinoſque diſtinerent, alii per diductam muri partem ſilentio intromiſſi opportuna Urbis loca improvisò occuparent. Ne-

que dubitabat, quin repentino oppressis incursu Subalpinis, adjuvantibus, recipientibusque Savonensibus, inter tumultum captæ Urbis, nocturnæque concursationis fremitum arx ipsa vel dolo, vel errore aliquo in tantâ defensorum paucitate capi facilè posset. Itaque locum, tempus, signum constituit, nunciosque præmiis, pollicitationibusque incitatos Savonem remittit: ipse ut ab eo, quod parabat, in alterius rei curam converteret hostium animos, Segestam Tigulliorum proficiscitur, eòque velut conventuros paratos esse milites jubet. Multus erat in consilio cum Ahumadâ, agebat, loquebatur omnia, quæ ad arcendos ab eâ parte hostes pertinere videbantur. Cum repentè magistris imperat navium, ut primo vespere scaphas, atque onerarias Genuæ ad por-

ad portum appulſas habeant, quot ſatis eſſe ad tria millia fermè armatorum tranſportanda exiſtiment, Ducique Aginnenſium, quem ſummæ rei præfecerat, quid fieri velit, oſtendit, inprimiſque monet, ut celeritatem adhibeat, noctuabunduſque Savonem perveniat. Chovelenium interim Vulturem præmiſerat, qui per cauſam inſpiciundi exercitus copias contraheret: ipſe eòdem paulò poſt advolarat, & cum cohortibus vii., quas Chovelenius contraxerat, Savonem terrâ progrediebatur. Ahumada cum reliquo exercitu ſubſequebatur, relictis, qui montium juga tuerentur, hoſtemque levibus prœliis laceſſendo detinerent. Summa erat maris tranquillitas, cœlique, appropinquante nocte, ſerenitas. Sed cum eſſet ab iis, qui naves cogebant, paulò tardiùs res adminiſtrata,

factum

factum est magnâ totius negotii perturbatione, ut, qui primâ vigiliâ milites solvere debebant, secundâ naves conscenderent. Interim, tempore commutato, fluctibus dubiis volvi, cœptum est mare, imberque accidit navigantibus gravis. Seriùs his de caussis confecto Dux Aginnensium cursu, ortâ jam luce, Savonem conspexit. Itaque, patefactis insidiis, paululùm regressus vi apertâ propalàm uti non dubitavit, atque inter Cellem, Albitiolamque exscensione factâ (quæ loca non longè ab Savone absunt) Urbi colles imminentes occupat, horreisque, quæ ad Urbem erant, incensis, ipsam circumvallare Savonem instituit. At Ricelìensis cum id, quod prudentissimè cogitaverat, malè cecidisse videret, & vim tentare periculosum duceret, Genuam sese recipere statuit, idem-

idemque uti faceret, Duci Aginnensium imperavit. Subalpini cum in neminem quempiam insidiarum culpam conferre, cognitâ causâ, possent, & tamen insidias factas suspicarentur, omnibus irati Savonensibus, eos, imperatis pecuniis, principibusque in custodiam conjectis, durissimè habuerunt; ut, quoniam amari non poterant, quod multò est in imperio firmiùs, timerentur.

Erant interìm in agro Nicæensi a Borboniis levia quædam, eaque secunda facta prælia, ad exercitumque Bellinsulanus, & Minensis redierant; Leutronius autem suis se locis tenebat. At Brounius, ut jam medium veris erat, in Tari valle contracto exercitu, omnibusque comparatis rebus, cognitâ locorum naturâ, minis, pollicitationibusque variè, frustràque tentatis Ligurum

gurum animis, triplici denique instructâ acie, Genuensium finibus appropinquabat. Erant armatorum xl. circiter millia; numero præstabant; & tot exercitati præliis virtute valebant. Primo præerat agmini Maguirejus, per ipsosque Apuanos montes iter faciebat. Dextrâ montem Boccum occupare Andræasius, sinistrâ montem item Furtianum tenere Harchesius jussus erat. Alterum ducebat agmen Marchio Clericius, cui mandatum erat, utì eodem tempore Apuâ movens ad portum descenderet Lunensem: & quià ad omnia tuenda non satis esse Borbonii, & Genuenses poterant, cum tanta undique irrumperet hostium multitudo, & totius servandi causâ partem negligere videbantur, erat Nadastio imperatum, ut per occasionem Ligusticas superaret fauces, in Porciferam-

que vallem decurreret. Maguirejus primo aſpectu perterritis Borboniis, Liguribuſque, qui, relictis Apuanorum montium jugis, ad Oxarium montem ſubitâ ſe fugâ receperunt, Baretium pervenit; indèque progreſſus, vaſtatis longè latèque, atque incenſis omnibus, magnum ubique terrorem intulit. Marchio interìm Clericius, oppido capto Bruneto, regionem, quæ trans flumen Boactum ad portum pertinet Lunenſem, occupaverat omnem.

Eodem impetu per iniqua progreſſus loca, fugatis Hiſpanis, montem Boccum, & Margaritæ fanum tenuerat Andræaſius, quem procedentem intolleranti ùs, neque dubitantem, quin, ſi mare nanciſceretur, omni Borbonios receptu intercluderet; Marchio primùm Mojenſis Hiſpani exer-

citus decurio tardavit, tum tantâ in hostes vi irrupit, ut cccc. interfectis, victores terga vertere Austriacos cogeret, statimque Margaritæ fanum reciperet, & Boccum etiam, profligato Andræasio, recepisset, nisi mandatum ei repentè ab Ahumadâ fuisset, utì ab insequendis, lacessendisque hostibus omninò abstineret. Certi enim de pace nuncii venerant. At Nadastius Ligusticas improvisò fauces transgressus Petram Lavetiaram, Langensiumque pagum occupaverat. Sed Genuensium centuriæ aliquot cum subitò apparuissent, impetu facto, celeriter Austriacos perturbaverunt, atque ita perterritos egerunt, ut non prius fugâ desisterent, quàm in conspectu Octavii vici trans Ligusticas fauces venissent. Ita vario pugnabatur marte, erantque omnium intenti animi in ejus belli casum

casum, in quo non solum Urbs Genua præmium erat futura victoris, sed etiam de Italiæ, atque Europæ forsitan totius statu decertatum fuisset. Tantæ dimicationem rei pacis repentè sustulit nuncius.

Habito, ut diximus, Aquisgrani colloquio, inter Britannos, & Gallos conditiones convenere, quæ non sunt, præterquàm quæ ad Italiam pertinent, memoriæ nobis quidem prodendæ.

Batavi primùm trepidi rerum suarum, reliqui deinde omnes auctoritati paruerunt eorum, qui necessitati parere videbantur. Nam Galli victores foris, inopiâ domi dicebantur premi maximè rei frumentariæ, maritimâque neglectâ re, florentes in Americâ provincias retinere non posse. Britanni, alieno impedito, commer-

cium imminuerant ſuum, ſumptibuſque terrâ marique ingentibus factis, grande conflaverant æs alienum. Illud etiam ſatis conſtat cunctis Gallis, qui ut belli periculis non deterrentur, ita diuturnitate franguntur, proclives fuiſſe ad otium animos, atque ex tanto tandem bello patriæ delicias reſpicere cœpiſſe; & Regem ipſum in medio rerum curſu, rarâ inter regnantes moderatione, victoriæ temperaſſe ſuæ, ut communi ſaluti conſuleret, eoque fuit ejus mirabilior moderatio, quo tot expugnatis in Belgio arcibus, perterritis Batavis, invicto exercitu, quæcumque alibì acceperiſſet bello damna, ſarcire facilè poſſe videbatur, & peritiſſimi erant duces, qui victoriâ uti ſuaderent. At Rex quietam Europam, quàm ſuam maluit, effecitque, ut in Aquiſgranenſi.

nensi colloquio repentina firmaretur pax, neque iis reverà utilis, qui fecerant, neque iis, qui acceperant magis, quàm probarant. Illi nihil in pace retinebant eorum, quæ maximis factis jacturis, aditisque periculis bello cæperant, his necessitas imposita pacis accipiendæ omnem repentè abruperat melioris spem fortunæ. Accisæ quidem omnium fortunæ, non tamen placata odia, neque, cum vires redierint, sublatæ novarum causæ dissensionum. Nisi fortè hæc est rerum humanarum instabilis conditio, ut paci bellum, bello pax varietate perpetuâ succedat, & quam hominum consiliis rerum mutabilitatem assignamus, universæ potiùs naturæ, æternarumque nexui causarum tribuenda est. Fuere ad Aquisgranense colloquium eorum Legati Principum adhi-

adhibiti, qui bellum gesserant; Legatique fuerunt Britanniæ Regis Comes Sanduicensis, & Eques Robinsonius; Regis Galliæ Comes Sanseverinas Aragonius Placentinus, & Eques Portensis; Reginæ Ungariæ Comes Caunitius; Regis Hispaniæ Massonius Limensis; Regis Sardiniæ Comes Cavannensis; Batavorum Comes Bentinchius, aliique cum eo iv. Batavorum item Legati; Reipublicæ Genuensis Franciscus Auria, quem ex S. C. in Britanniam missum Lutetiæ remansisse diximus; & Ducis Mutinensium Comes Monsonius Legatus fuit. Fuere item alii ab aliis missi Principibus privati homines, qui, quid ageretur, explorarent, & tanquàm ad aquas valeditudinis causâ venissent, Aquisgrani obversarentur. Rex Neapolis neminem publicè misit, ne repudia-

pudiare quædam in eo concilio, aut approbare videretur, quæ noluiſſet. Poſtulabat Reginæ Ungariæ Legatus, ut ne Ducis Mutinenſium, Reique publicæ Genuenſis Legati ad id colloquium adhiberentur, propterea quòd eorum eſſent Legati Principum, qui alieno bellaſſent nomine: itemque poſtulabat, ut ne Vormacienſis fœderis ſublatâ causâ, vis maneret, in eoque tantùm maneret, quod Reginæ oberat. Nam Placentia, quæ Philippo Hiſpani Regis Fr. contribuebatur, & Finario, quod Genuenſibus reſtituebatur, nominatìm exceptis, de reliquis omnibus, quæ Reginæ Ungariæ fuiſſent, atque erant ex Vormacienſi fœdere Sardiniæ Regi attributa, eidem in Aquiſgranenſi colloquio diligenter cavebatur. Id, quod contrà omnem pactorum, conventorumque fieri

fieri rationem Caunitius dicebat. Etiam Pontifex Maximus per Canonicum quendam Leodiensem vetustum illud suum in Parmam, Placentiamque Urbes jus interponebat. Erat prætereà inter Auriam, Monsoniumque de suorum Principum dignitate orta contentio, qui primus, qui secundus in exscribendo fœdere nominari deberet. Sed non placuit pacem omnium, ut dicebatur, bono partam contentionibus nonnullorum perturbari; &, compositis Britannorum, Gallorumque rebus, reclamare cæteri, non repugnare poterant.

His in Aquisgranensi colloquio actis, aliud Nicææ colloquium indictum est, in quo de Italicâ firmandâ pace agebatur: apudque Brounium, & Riceliensem, his rebus cognitis, itemque apud Bellinsulanum, Minensem

ſem, & Leutronium conſtitutæ ſunt induciæ, quarum quoad exiſſet dies, perfectave eſſent ad pacem omnia, ſuis ſe quiſque locis contineret, neve alter alteri nocere poſſet. His ſtare induciis Britanni noluerunt, propterea quòd pactas priùs fuiſſe dicerent, quàm Hiſpanos, & Genuenſes cum reliquis de Aquiſgranenſi pace conſenſiſſe ipſi cognoſcerent. Quod ubî a Britannis cognitum eſt, mare etiam a belli impetu ceſſavit, Britannicæque claſſis Præfectus Navarchum Genuâ miſit, qui ejus rei nuncium Senatui perferret, &, quæ eſt Britannicæ gentis magnitudo animi, Genuenſium, tametſi hoſtes fuiſſent; tamen virtutem, & conſtantiam admirari Præfectum diceret.

Intereà Genuæ, pace partâ, gratiæ Superis agebantur, indictâ ſupplicatione, utque ea ſupplicatio quotan-

nis iv. id. Decemb., quo die liberata ab Austriacis Urbs fuerat, ad Mariæ in Oreginâ constitueretur, Senatus censuit: Conciliumque Majus extrà ordinem coactum decrevit, utì Dux Ricelienſis, liberi, posterique ejus, atque agnati Cives essent nobiles Genuenses, iisque gentis suæ insigni insigne apponere Reipublicæ liceret, utque Duci Ricelienſi ex S. C. statua in Curiâ poneretur ex marmore: itemque Ahumadam Hispanienſis exercitus Legatum liberos, posterosque ejus Cives esse nobiles Genuenses, itemque Cives esse nobiles Genuenses septem, qui populares erant honesto loco nati, Joannem Baptistam Celesiam, Josephum Calvum, Josephum Asplanatum, Joannem-Baptistam Carrogium Georgium Turrellium, Josephum Lacomarsinum, & Augustinum Majolum,

lum, quòd ii optimè fuerant de Republicâ tempore difficillimo meriti, Patribus placere. Hi posteaquàm conscripti Patres fuerunt, collatione gratuitâ (nam more receptum est, si quis inter Patres legatur, utì is aliquid Duci muneris offerat) simulacrum ex argento præclaro opere, & grandi pondere, quod Mariam virginali habitu, atque vestitu referebat, Brignolio Duci obtulerunt. Ille statim in publicum contulit, in maximoque Urbis Templo asservari, atque in supplicatione, quæ iv. id. Decemb. haberetur, deferri quotannis jussit. At Rex Galliæ Riccliensem, quòd egregiam Genuensi bello operam navasset, Magistrum creavit Gallicæ militiæ. Quo ille lætus honore, servatæque Urbis Genuæ gloriâ clarus in Galliam rediit.

Indicto Nicææ colloquio convenerunt eò statim Brounius, Bellinsulanus, & Minensis, Regis autem Sardiniæ nomine Comes Breliensis, atque a Republicâ Genuensi missi Constantinus Pinellius, & Hieronymus Curlus, a Duceque Mutinensium Comes Sabbatinius, qui de Italicâ firmandâ pace agerent iis conditionibus, quæ erant jam in Aquisgranensi colloquio constitutæ, quarum hæc erat summa: Omnia Sardiniæ Rex haberet, & quæ ante bellum habuisset, & quæ ex Vormaciensi fœdere recepisset, exceptâ nominatìm Placentiâ, ejusque Urbis agro. Parma, Placentia, Guardistallum, earumque urbium agri Philippo Ferdinandi Hispani Regis Fr. attribuerentur, liberis, posterisque ejus virilis sexus; eâ tamen lege, si Carolus Neapolis, & Siciliæ Rex Philippi, Fer-

Ferdinandique Fr. in Hiſpaniam tranſeat, ut regnet in eâ, & ſi Philippo Ferdinnadi Hiſpani Regis Fr. liberi, poſterique nulli fuerint virilis ſexus, tum utì Placentia, ejuſque urbis ager ad Regem Sardiniæ, Parma, Guardiſtallum, earumque urbium agri ad Reginam Ungariæ eodem jure redeant, quo jure cujuſque eorum antea fuerint.

Dux Mutinenſium, & Reſpublica Genuenſis reſtituerentur in integrum: Quæ privatìm a Genuenſibus bona in regno Reginæ Ungariæ, quæ item a Duce Mutinenſium poſſeſſa eſſent, Reginaque Ungariæ jure belli publicaſſet, ea dominis omnia rectè redderentur: Dux Mutinenſium, ſi pro iis pecuniam accipere velit, æſtimatione intrà quadrageſimum diem factâ, accipiet. Hæc ferè, quæ ad Italiam pertine-

tinerent, Aquiſgrani conſtituta ſunt, & Nicææ cautum eſt in colloquio, uti ad certam diem perficerentur, utque ad certam item diem ex iis locis, quæ quiſque occupaſſet, præſidia deducerentur omnia; Captivi utrinque, factâ permutatione, reſtituerentur, & nominatìm nobiles Cives Genuenſes, itemque obſides remitterentur. Sed cum de bonis a Reginâ Ungariæ publicatis controverſia eſſet illata, caput illud Auſtriaci infirmare conabantur, aut maligniùs interpretando, aut in aliud tempus rei cognitiónem differendo. Contrà, ut ſtatim decerneretur, & ab eo, quod erat in Aquiſgranenſi colloquio de hujuſmodi bonis ſanctum, ne recederetur, Genuenſes, & Ducis Mutinenſium Legatus poſtulabant. Quâ de controverſiâ Galliæ Rex certior factus, ne reliquo Belgio, Borboniorum præ-
ſidia

ſidia deducerentur, imperavit; &, qui communis ſalutis causâ pacem fecerat, ſociorum, & fidei gratiâ bellum renovare non dubitabat, in idque Britanni, & Batavi conſentire videbantur. Quibus Regina Ungariæ rebus permota ab hujuſmodi etiam poſtulatione deſtitit, ſedatâque controverſiâ, pax tandem omnium conſenſu firmata eſt.

Hunc habuit exitum Italicum bellum, de quo ſcribenti liceat, ſi verè, in extremo opere Italicorum Principum, qui bellum geſſerunt, laudare virtutem. Nam Rex Neapolis, longè a finibus ſuis rejectis ad Velitras hoſtibus, egregii imperatoris, optimique Regis officio functus eſt. Sardiniæ Rex in dubiis, gravibuſque rebus ſolertiæ, & fortitudinis laudem tulit. Dux Mutinenſium inſigni ergà Borbonios fide, animique in adverſis

ma-

magnitudine inclaruit. Genuenſes denique, recuperatâ, defensâque Patriâ, ſatis magnificè oſtenderunt, vetus illud in Italiâ animorum robur ſopiri interdum temporibus, extingui nunquàm poſſe.

FINIS

L I B. I I I.

Pag.	lin.	*ERRATA*	*CORRIGE*
2	16	diremere	dirimere
	19	nequam	ne quàm
4	2	natutæ	naturæ
7	5	Hyeronimum	Hieronymum
8	11	diſolvere	diſſolvere
12	19	deſtrâ	dextrâ
17	15	gelluque	geluque
22	14	dirruit	diruit
33	4	Caſtellâ	Caſtella
54	7	co	cò
76	5	deſcripto	de ſcripto
78	21	ax	ex
93	12	dari	dare
99	20	qui	quæ
121	14	quo	quò

LIB. III. P. II.

6	1	coſtantia	conſtantia
11	17	fidei ſolertiæque,	fidei, ſolertiæque
21	5	tyramnidem	tyrannidem
23	21	rextinctus	reſtinctus
35	21	Ferritorque	Feritorque
40	12	Langentium	Langenſium
43	18	Spinulæ	Spinula
52	20	Stajene	Stajeno
118	14	terreſtri,	terreſtris,
121	10	concilium	conſilium
134	19	valeditudinis.	valetudinis